

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte
Nepilna laika studijas
Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

ALISE LEVICKA

**Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācijas sekmēšana literāro darbu
iepazīšanas procesā**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs :

doc.

Akadēmiskais

amats

Mg. paed.

Grāds

Vladislava Uršuļska

Vārds, uzvārds

Paraksts

Alūksne

2013

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir – „Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācijas sekmēšana literāro darbu iepazīšanas procesā”.

Darba mērķis ir atklāt literāro darbu izmantošanas iespējas socializācijas sekmēšanā vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

1. nodaļā teorētiski tiek izziņāta un pētīta literatūra par socializāciju, socializācijas procesu, socializāciju ietekmējošiem faktoriem, par socializācijas prasmju veidošanos vecākajā pirmsskolas vecumā, par bērnu vecumposmu attīstības likumsakarībām, par bērnu literatūru, to nozīmi socializācijas procesa sekmēšanā.

2. nodaļā praktiski tiek pētīts, kā ar literatūras palīdzību iespējams sekmēt socializācijas prasmes. Tiek novērotas un analizētas Gulbenes X PII sagatavošanas grupas bērnu socializācijas prasmes, kā arī socializācijas problēmas.

Bakalaura darbs sastāv no anotācijas latviešu un angļu valodā, satura rādītāja, ievada, 2 nodaļām, 8 apakšnodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras saraksta.

Darbā ir izmantoti 35 autoru darbi, no tiem 1 angļu valodā, 11 krievu valodā un 23 latviešu valodā. Ir izmantotas arī interneta adreses, no kurām 5 ir latviešu valodā, 9 krievu valodā un 1 angļu valodā.

Annotation

The topic of this Bachelor paper is „The familiarization of the literary works in the promotion of the oldest preschool children socialization skills”.

The aim of this project is to reveal the use and the possibilities of the literary works in socialization skills of the oldest preschool children.

In 1st chapter it is theoretically researched the literature about the socialization, the process of socialization, the factors of influence of the socialization, the developing of socialization ability and skills of oldest preschool children, the developing regularity of the age gap, the children literature & its influence in the promotional process.

In the 2nd chapter it is practically studied, how the literature can help to promote the skills of socialization. The research and analyze is based on the socialization skills and socialization problems of the oldest group of Gulbene X preschool.

This bachelor paper consists of resume in Latvian and English, table of contents, introduction, 2 chapters, 8 subdivisions, conclusions and contents of the used literature.

This paper work is based on 35 author works, from which 1 in English, 11 in Russian and 23 in Latvian. Also several internet addresses are used, from which 5 in Latvian, 9 in Russian and 1 in English.

Saturs

Ievads.....	5
1. Socializācija dažādu autoru skatījumā	7
1.1. Socializācijas vispārīgs raksturojums	7
1.2. Socializāciju ietekmējošie faktori.....	11
1.3. Socializācijas prasmju veidošanās vecākajā pirmsskolas vecumā	15
1.4. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu psihiskās attīstības raksturojums pētāmās problēmas skatījumā.....	19
1.5. Literāro darbu nozīme socializācijas prasmju sekmēšanā	23
2. Bērnu socializācijas prasmju veidošanās izpēte literāro darbu lasīšanas procesā.....	30
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	30
2.2. Pētāmās mērķauditorijas apraksts.....	31
2.3. Vecāku anketēšana	35
2.4. Praktiskais darbs ar bērniem.....	39
Secinājumi	49
Izmantotā literatūra.....	50
Pielikumi.....	53

Ievads

Cilvēks nedzīvo pasaulē viens pats, bet gan sabiedrībā kopā ar citiem līdzcilvēkiem. Kopējā darbā, sadzīvē, sarunās notiek apmaiņa ar informāciju, idejām, emocionālo pieredzi, tiek salīdzināti vērtējumi un izkopta prasme rīkoties saskaņoti.

Mūsdienu vidē cilvēka dzīve bez sakariem, komunikācijas, sadarbības ar citiem cilvēkiem praktiski nav iespējama, tādēļ bērnam jau no bērnības ir jāapgūst dažādas socializācijas prasmes, lai pieaugot viņam nebūtu grūtību saskarsmē ar citiem cilvēkiem, lai spētu iekļauties pastāvošajā sabiedrībā.

Mūsdienās liela loma tiek piešķirta cilvēkam un viņa kā indivīda eksistencei sabiedrībā. Cilvēka spēju integrēties sabiedrībā nosaka viss viņa personības īpašību kopums, pie kura veidošanās svarīga vieta ierādāma skolai. Jau pirmsskolā veidojas bērna dzīvē pirmā komunikācijas pieredze kolektīvā. Tas, kā bērns iekļaujas kolektīvā jau pirmajos savas dzīves gados, lielā mērā nosaka viņa tālāko attīstību, viņa veiksmes un neveiksmes mācību un socializācijas procesā. Svarīga vieta socializācijas procesā ir bērna prasmei ieiet kolektīvā kā personībai, integrēties, nezaudējot savas personības būtiskās iezīmes. Šo prasmi nevar iemācīt par to runājot, bet gan izvēloties atbilstošu mācību saturu un organizējot darbu tā, lai mācību procesā bērns apgūtu šīs prasmes.

Socializācija kā jauns jēdziens pirmoreiz tika lietots 1907. gadā, lai raksturotu cilvēka sabiedriskās norises, parādītu sabiedrības ietekmi un lomu cilvēka personības veidošanā. Sabiedrībai ir ļoti liela ietekme uz cilvēka personību, cilvēkiem ir jāpielāgojas sabiedrībai, tajā pieņemtajām normām.

Socializācijas prasmes bērnos var veicināt dažādi, bērnu literatūrā var atrast daudz labu piemēru, ar kuriem, bērniem saprotamākā valodā, varētu pastāstīt par dažādajiem socializācijas veidiem, par dzīvi sabiedrībā.

Literatūras pirmsākumi ir meklējami jau pirms mūsu ēras. Literatūra cilvēkus ir pavadījusi cauri visiem gadsimtiem. Literatūra ir savdabīgs mākslas veids. Tā ir gan nacionālo, gan vispārcilvēcisko vērtību glabātāja un tālāk virzītāja. Literatūra praktiski atspoguļo visu mūsu dzīvi gan vēsturi, gan cilvēku uzskatus, gan tautas kultūru. Literatūra ir nenovērtējams avots, no kura var smelties dažādas zināšanas.

Pirmsskolas vecumā pakāpeniski bērns sāk saprast apkārtējo pasauli, apzināties savu vietu tajā. Bērnam attīstās jūtas un griba, kas nodrošina uzvedības noturību un relatīvu

neatkarību no apstākļu maiņas. Pieaugušie bērna attīstību ietekmē, organizējot sociālo normu apguves procesu, galvenokārt ar personīgo paraugu.

Pētījuma objekts – literārie darbi pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets – vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācija.

Pētījuma mērķis - atklāt literāro darbu izmantošanas iespējas socializācijas sekmēšanā vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma hipotēze – vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācija veidojas sekmīgāk, ja literārie darbi tiek atlasīti atbilstoši konkrētajai situācijai, bērnu interesēm, pieredzei.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagogu, psihologu atziņas par socializāciju;
2. Izzināt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācijas attīstības likumsakarības;
3. Teorētiski un praktiski pētīt literāro darbu ietekmi socializācijas sekmēšanā.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskā - literatūras analīze;
- Empīriskā – novērošana, sarunas ar bērniem, iegūto rezultātu analīze

Pētījuma bāze: Gulbenes X. PII sagatavošanas grupa.

1. Socializācija dažādu autoru skatījumā

1.1. Socializācijas vispārīgs raksturojums

Jēdzienu „socializācija” pirmo reizi zinātniskajā literatūrā pieminēja Emīls Durkheims. Savās lekcijās viņš atzīmēja, ka socializācija ir nemitīgs process, kuram pakļauti visi cilvēki un kurš jāuzskata par specifisku un speciālu kulturālu atklājumu cilvēku sabiedrībā, jo šajā procesā tiek saglabāta pati sabiedrība (Jurgena, 2001, 20).

Socializācija ir process, kurā cilvēks apgūst sabiedrībā pieņemtās vērtības un normas, sociālo pieredzi un zināšanas, pateicoties tam viņš kļūst par pilntiesīgu un aktīvu sabiedrības locekli (Карапов, 2003, 100).

„Ar socializāciju tiek saprasta sociālās pieredzes pārņemšana un aktīva atveidošana indivīda darbības un komunikācijas procesā, indivīda kļūšana par sabiedrisku cilvēku, sociālo būtni. Vienkāršāk – socializācija ir indivīda integrācijas sabiedrībā process.” (Belte, 2010).

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā socializācija skaidrota kā process, „...kurā persona apgūst sabiedrības kultūru, sociālās normas, sociālo pieredzi un zināšanas, tradīcijas, vērtības un izturēšanās prasmes, lai vieglāk iekļautos, atrastu savu vietu un spētu pilnvērtīgi dzīvot noteiktā sabiedriskā vidē, vienlaikus attīstīt savas individuālās dotības, garīgo būtību.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 161). Šajā definīcijā nepaliek neievērots garīgums. Garīgā būtība ietver intelektu, emocijas un jūtas, tāpēc ar socializāciju saistītās prasmes ir arī emociju izpratne un pārvaldīšana.

„Socializācija – indivīda sociālās pieredzes, sociālo sakaru un attiecību sistēmas apgūšanas process. Socializācijas procesā cilvēks iegūst pārlicības, sabiedriski atzītas uzvedības formas, kuras viņam ir nepieciešamas normālai dzīvei sabiedrībā. Socializāciju jāsaprot kā visu daudzveidīgo procesu sabiedriskās dzīves pieredzes un attiecību apgūšanu (Avišāne, 2012).

Cilvēki piedzimst bez zināšanām un kultūras. Vispārpieņemtās zināšanas un sabiedrības normas cilvēkiem iemāca vecāki, skolotāji un citi sabiedrības locekļi. Galvenais process, kurā cilvēks iemācās kultūru, ir socializācija. Socializācijas gaitā cilvēks apgūst valsts valodu, sociālās lomas. Piemēram, meitenes iemācās, ka ir meitas, māsas, draudzenes, sievas un mātes, pamazām apgūst arī pastāvošās profesijas. Jau no mazotnes bērniem patīk iztēloties, kas viņi būs, kad izaugs lieli. A. Priedītis grāmatā „Kultūras teorija un kultūras vēsture” raksta, ka „socializācijas rezultātā cilvēkam ir noteikti priekšstati par sabiedrības

sociālo struktūru, atsevišķu sabiedrības daļu iezīmēm un savstarpējām attiecībām, utt.. Socializācijas procesā apgūtajām zināšanām ir relatīvi universāls raksturs, un cilvēks spēj eksistēt arī ārpus savas etniskās kultūrvides.” (Priedītis, 2003, 101). Var secināt, ka socializācijas gaitā cilvēks kļūst arī tolerants un elastīgs pret dažādām etniskajām kultūrām.

Visbiežāk definīcijās socializācija tiek definēta kā galvenais nepieciešamo sociālo prasmju kopums, kas nepieciešams, lai indivīda uzvedība būtu sociāli pieņemama, lai indivīds sociālās mijiedarbības laikā nenodarītu psiholoģisku vai fizisku kaitējumu citiem cilvēkiem, lai saprastu dažādas situācijas, kā arī, lai saprastu kā tajās rīkoties. Daudzi faktori, kas ietekmē socializācijas pilnvērtīgu attīstību jau bērniem pirmsskolas vecumā, šodien arvien vairāk tiek pētīti. Socializācija attīstās realizējot sociālo integrāciju un veicinot sociālo izdzīvošanu, socializācija ir ļoti nozīmīga veidojot starp personu attiecības un realizējot sociālos mērķus. Ir svarīgi attīstīt sociālās iemaņas jau agrīnajos bērnības gados (Güral, Sezer, Güven, Azkeskin, 2013).

M. A. Zeņko atzīmē, ka socializācija tradicionālajā sabiedrībā tiek saprasta, kā process, kurā veidojas personība, kurā norisinās personības audzināšana un iepazīstināšana ar etnisko vidi. Socializācija ir tendēta uz personas individualitāti, sevis identificēšanu grupā, iekļaušanos vidē. Cilvēks iepazīst tradicionālo kultūru, pašrealizējas un apzinās, ka ir šīs kultūras „tālāk nesējs”.

Tradicionālajā sabiedrībā katrai lokāli etniskajai grupai ir savi sociālie regulatori, kuri ietver vispār pieņemtās sabiedrības normas, uzvedības noteikumus, etiķetes noteikumus, stereotipus, kultūras elementus (Зењко, 2010).

Socializācija ir ļoti nozīmīgs process indivīda personības veidošanā. Kaut arī liela nozīme cilvēka personībā ir gēniem, socializācijas process var ievirzīt to konkrētos virzienos, veicināt īpašu uzskatu un attieksmju veidošanos, kā arī nodrošina pieredzi. J. Lavreņuka raksta: „Personības socializācija, tā ir cilvēka garīgās būtības veidošana, pakāpeniski (no dzimšanas) viņu iesaistot sabiedrības struktūrās. Tikai socializācijā indivīds apgūst cilvēciskumu un atrod savu vietu sabiedrībā. Socializācija ir sociālās pieredzes iegaumēšanas process, kura gaitā cilvēks pārveido sociālo pieredzi uz savām orientācijām un vērtībām. Uzvedības normas, morāles normas, cilvēka pārliecības ir nosacītas ar tām normām, kuras ir pieņemtas sabiedrībā. ” (Lavreņuka, 68). Socializācija ir galvenais līdzeklis, ar kuru cilvēks jau no zīdaiņa vecuma sāk apgūt prasmes, kas vajadzīgas, lai kļūtu par funkcionējošu locekli savā sabiedrībā.

D. Dzintere grāmatā „Bērns kā individualitāte” raksta, ka katram bērnam kā personībai ir vajadzības, un visas šīs vajadzības bērns var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem.

Bērns ienāk pasaulē un ierauga to tādu, kādu mēs esam radījuši – ļaunu vai labu, priecīgu vai bēdīgu, steigas pārņemtu vai mierīgu, pārdomu pilnu (Dzintere, 2002, 75). Tieši no indivīda socializācijas prasmēm izriet tas, cik veiksmīgi vai neveiksmīgi indivīds spēs iejusties sabiedrībā, pilnvērtīgi komunicēt un veiksmīgi veidot saskarsmi ar pārējiem sabiedrības locekļiem. Kā arī pieaugušie nedrīkst aizmirst, ka tieši no viņiem ir atkarīgs tas, kā bērns uztver, redz un izprot apkārt esošo.

No vienas puses, socializācija sagatavo individuālo lomu, nodrošinot cilvēkam nepieciešamos ieradumus, pārlicības un vērtības, attiecīgus modeļus, emocionālo reakciju un uztveres veidu, kuriem ir nepieciešamās prasmes un zināšanas. No otras puses, socializācija nodrošina informācijas nodošanu no vienas paaudzes otrā. G. Ozolzīle raksta: „Socializācija – process, kurā cilvēki apgūst kultūras vērtības un normas, kas atbilst tām sociālajām lomām, kas viņiem jāpilda. Socializācijai ir 2 mērķi: nodrošināt sociālo mijiedarbību un sabiedrības atražošanu.” (Ozolzīle, 2006, 93).

Socializācija ne tikai dod iespēju cilvēkiem sazināties vienam ar otru, bet arī nodrošina sabiedrības saglabāšanos, lai arī sabiedrības locekļu daudzums pastāvīgi mainās. „Ar socializācijas palīdzību jaunā paaudze sociālajā plāksnē – tātad normu, vērtību un vērtību orientāciju un uzvedības jomā – vai nu visas sabiedrības mērogā, vai nu atsevišķas grupas mērogā, pie kuras tā pieder, kļūst spējīga uz rīcību sabiedrībā. No vienas puses, indivīds apgūst piemērošanās iespēju un iepazīst sociālās pasaules konstrukcijas, un, no otras puses izveido savu personību.” (Jurgena, 2001, 12).

Arī S. Avišāne uzsver: „Socializācijai, t.i., veidiem, kādos cilvēki gūst pieredzi un apgūst savām sociālajām lomām atbilstošās nostādnes, ir divi mērķi:

- 1) veicināt mūsu interakciju, pamatojoties uz sociālajām lomām;
- 2) nodrošināt sabiedrības saglabāšanu, pateicoties tās jauno locekļu, viņu pārlicību un uzvedības paraugu apgūšanai, kas izveidojušies sabiedrībā.

Socializācijai kā procesam ir noteikti virzieni, un tie dod neapšaubamus ieguvumus, kas izpaužas uzvedībā, morālē, attiecībās, dzīves stilā un pozīcijā, motivācijā, kas ieaudzina mērķtiecību, māca sociālās lomas un nepieciešamās tehnoloģijas sabiedrības uzturēšanai un palīdz attieksmju pārkārtošanā.

Socializācija aptver visus kultūras, apmācības un audzināšanas procesus, ar kuru palīdzību cilvēks iegūst sociālu dabu un spēju pilnvērtīgi piedalīties sabiedrības dzīvē (Avišāne, 2012).

M. Belte atzīmē, ka ar socializāciju tiek saprasta sociālās pieredzes pārņemšana un aktīva atveidošana indivīda darbības un komunikācijas procesā, indivīda kļūšana par

sabiedrisku cilvēku, sociālo būtni. Vienkāršāk – socializācija ir indivīda integrācijas sabiedrībā process. Socializēts cilvēks ir adaptējies sabiedrībā un tāpēc ir spējīgs efektīvāk pielāgoties pie dažādām mainīgām situācijām. Sabiedrībā socializēts cilvēks apmierina savas sociālās vajadzības būt atzītam, kas piešķir eksistencei jēgu. Taču, no otras puses, sabiedrība arī bremzē indivīda attīstību, radot konfliktu starp indivīda vēlmēm un sociāli pieņemtajām normām.

Sabiedrība ir indivīdu visums, un katra indivīda kvalitāte ceļ sabiedrības kvalitāti. Jo augstāk attīstīta ir sabiedrība, jo vairāk tā ir ieinteresēta un veicina indivīda izaugsmi. Un otrādi – mazattīstīta sabiedrība pieliek pūles indivīdu „piedzīšanā“ pie statistiskās viduvējības līmeņa, jo „izlēcējs“ ir kā dadzis acī. Socializācijas rezultātumu raksturo ne tikai tas, kā indivīds spēj produktīvi mijiedarboties ar sabiedrību, bet arī kā indivīds, mijiedarbojoties ar sabiedrību, īsteno savu pašrealizāciju (Belte, 2010). Cilvēkam socializējoties ir svarīgi nepazaudēt savu īsto „es”, pārlietu nepielīdzināties citiem, jābūt gudram, tolerantam un kulturālam, ar savu viedokli un nostāju.

Cilvēka socializācija ilgst visu mūžu. J. Lavreņuka min vairākus socializācijas posmus:

- pirmatnējā stadija vai adaptācijas stadija (no dzimšanas līdz pusaudžu vecumam);
- individualizācijas stadija – ir vēlēšanās izcelties, kritiska attieksme pret uzvedības normām;
- jauniešu vecums – ir vēlēšanās atrast savu vietu sabiedrībā. Integrācija notiek labvēlīgi, ja sabiedrība var pieņemt cilvēku ar savām īpašībām. Bet, ja cilvēks netiek pieņemts, var būt šādi varianti:
 - savas nevienlīdzības parādīšana un agresīvas uzvedības parādīšana,
 - sevis izmaiņa (kļūst kā visi),
 - konformisms vai pielāgošanās (Lavreņuka, 68).

Pirmajā posmā notiek indivīda adaptācija, apgūstot dažādas sociālās normas un vērtības, indivīdam jāiemācās būt tādām kā visi, izdabāt visiem, uz laiku jāzaudē sava personība. Otrajam posmam raksturīga indivīda tiekšanās pēc maksimālas personalizācijas, pašaktualizācijas. Un tikai trešajā posmā, ja pirmie divi posmi ir noritējuši veiksmīgi, notiek indivīda integrācija grupā. Jebkura aizkavēšanās pirmajā fāzē vai otrās fāzes palielināšanās var izraisīt nepilnīgu socializācijas procesa norisi un izraisīt negatīvas sekas.

Liepājas pedagoģijas akadēmijas profesore D. Lieģeniece sociālās prasmes iedala piecās grupās:

- prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību starp grupas biedriem;

- augstākā domāšanas līmeņa attīstību;
- prasmes, kas veicina komandas biedru savstarpējo uzticēšanos;
- komunikāciju;
- prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus (Lieģeniece, 1998, 58).

Socializācijas process ir noritējis veiksmīgi, ja personība māk aizstāvēt un apstiprināt savu individualitāti un ir integrējusies sociālajā grupā. „Veiksmīga socializācija ir personības kulturalizācijas pamats, ar to saprot valodas, sociālo normu un lomu, reliģijas, mākslas un citu kultūras izteiksmes veidu apguvi.” (Šiļņeva, 2002, 275). Tomēr ir svarīgi ņemt vērā to, ka cilvēks savas dzīves laikā iesaistās daudzās sociālās grupās un viņam nākas daudzas reizes iziet cauri šiem socializācijas posmiem.

Socializācija kā process ir ārkārtīgi nozīmīgs indivīda attīstībā, socializācijas process ietver milzum daudz un dažādus aspektus, kas cilvēkam ikdienas visa mūža garumā ir nepieciešami.

1.2. Socializāciju ietekmējošie faktori

Ar socializāciju veicinošiem un ietekmējošiem faktoriem saprot sociālās grupas un sociālos kontekstus, kuru ietekmē un kuru ietvaros norisinās socializācijas process. Socializāciju veicinošos un ietekmējošos faktorus literatūrā dēvē par socializācijas aģentiem jeb socializācijas institūtiem.

Socializācijas aģenti un institūcijas ne tikai dod kultūras standartus un veicina sociālās dzīves iemaņas, bet arī kontrolē – cik stabili, dziļi un pareizi tas viss ir apgūts. Visās kultūrās ģimene ir pats galvenais socializācijas aģents. Vēlāk, dzīves laikā sāk darboties daudzi citi socializācijas aģenti.

Ārsts psihoterapeits M. Belte par socializāciju un to ietekmējošiem faktoriem rakstā „*Socializācija, socializācijas faktori - ģimene, līdzaudži, masu mēdiji, skola*” atzīmē, ka Socializācijas jēdziens ir plašāks nekā jēdziens "izglītība" un "audzināšana". Bez audzināšanas, t.i., sociāli kontrolējamiem, organizētiem, plānveidīgiem procesiem, socializācija ietver arī stihiskus, spontānus procesus, kas ietekmē personības veidošanos.

Mūsdienu sabiedrībā galvenie socializācijas institūti, kas iesaista indivīdu sabiedrības dzīvē, māca viņu izprast kultūru, izturēties kolektīvā, apliecināt sevi un veikt dažādas sociālās lomas, ir ģimene, mācību un audzināšanas iestādes, darba kolektīvs, sabiedriskās organizācijas, masu komunikācijas līdzekļi.

Par socializāciju veicinošiem un ietekmējošiem spēkiem (aģentiem) tiek uzskatīti ģimene, skola, vienaudži, reliģiskās un brīvā laika pavadīšanas organizācijas, profesionālā vide, masu mēdiji (Belte, 2010).

S. Kovaļovs rakstā „*Socializācijas aģenti*” atzīmē, ka socializācijas aģentiem, kas ir tiešā mijiedarbībā ar personu, ir izšķiroša nozīme, tajā kā cilvēks attīstās, par kādu cilvēku izveidosies. Socioloģiskajā literatūrā termins "socializācijas aģenti" nozīmē arī kanālus, kas nodrošina cilvēka socializāciju.

Bērnu un jauniešu socializācijas aģenti visbiežāk ir vecāki, brāļi un māsas, radnieki, citi bērni un jaunieši, kaimiņi, skolotāji, draugi. Vēlāk parādās arī tādi socializācijas aģenti kā laulātie draugi, kolēģi, u. c.. To loma cilvēka socializācijas procesā ir atkarīga no tā, vai šie socializācijas aģenti cilvēkam rada sociāli nozīmīgu mijiedarbību, nozīmīgi ir arī tas ar kādiem līdzekļiem tie ietekmē indivīdu.

Tā kā cilvēks ir pakļauts socializācijas procesam visu mūžu, socializācija notiek divos virzienos. Ne tikai vecākā paaudze māca jaunāko paaudzi kultūrai, normām un vērtībām, bet arī jaunieši vecākajai paaudzei palīdz pielāgoties mūsdienās tik ļoti mainīgajai sociālajai videi.

Socializācijas aģenti tiek iedalīti divos veidos:

- primārie socializācijas aģenti;
- sekundārie socializācijas aģenti.

Primārie socializācijas aģenti iedarbojas tieši uz personību, tā ir ģimene, vecāki, draugi, vienaudži, skolotāji, treneri, u. c..

Sekundārie socializācijas aģenti ir tie, ar kuriem cilvēks ir saistīts oficiāli - biznesa attiecības, vadītāji no iestādēm, organizācijām, valsts un tās aģentūru amatpersonas (Ковалёв, 2009).

Ļoti nozīmīgs bērnu un jauniešu socializācijas institūts ir vienaudžu sabiedrība. Jo birokrātiskāk, formālāk funkcionē oficiālie socializācijas institūti, jo stiprāka ir personības vajadzība pēc neformālām, nereglamentētām attiecībām. Viens no būtiskiem socializāciju ietekmējošiem faktoriem ir brīvā laika pavadīšanas organizācijas, jo tieši brīvajā laikā cilvēks parasti pievēršas tam, kas viņam šķiet vērtīgs un svarīgs un kam ir vērts veltīt laiku. Ja šī laika pavadīšana ir saturiski piepildīta, uz radošām aktivitātēm vērsta, tad katra indivīda kvalitāte ceļ sabiedrības kvalitāti. Jo augstāk attīstīta (kvalitatīvāka) ir sabiedrība, jo vairāk tā ir ieinteresēta un veicina indivīda izaugsmi. Un otrādi – mazattīstīta sabiedrība pieliek pūles indivīdu „*pie dzīšanā*” pie statistiskās viduvējības līmeņa (Belte, 2010).

Svarīgākie socializācijas veicinošie spēki: ģimene, vienaudžu grupa, izglītības iestāde, masu informācijas līdzekļi.

Pirmais un svarīgākais bērna socializācijas aģents ir ģimene. Tieši ģimenē sāk veidoties un attīstīties bērna iekšējā garīgā pasaule un sociālās uzvedības normas. Bērnu socializācija vienā ģimenē atšķiras no socializācijas citās ģimenēs, jo tās sastāv no atšķirīgām personībām. Arī katra bērna socializācijas process ģimenē ir atšķirīgs, jo bērni nepiedzimst vienādi nedz fiziski, ģenētiski, nedz pēc temperamentiem, kā arī vecāku pieredze un sadzīves apstākļi katrā gadījumā ir citādi (Omārova, 1996, 67 - 68.lpp).

„Pirmo piecu dzīves gadu laikā izveidojas mazā cilvēka iekšējās pasaules pamati – vērtības, nostādnes, principi, rituāli, morālie imperatīvi.” (Belte, 2010). Ģimene ir pirmā grupa, kurā cilvēks iesaistās līdz ar savu piedzimšanu. Ģimene ir mūsu sabiedrības pamats, tā ir pirmais kolektīvs, kas ietekmē cilvēka veidošanos. Ģimenei ir vienots ikdienas dzīves ritms un stils, kopīgas tradīcijas, tās locekļus vieno īpašas intīmas saites – tas viss kopumā daudzveidīgi un spēcīgi ietekmē topošo personību. Visspilgtāk šī ietekme jūtama agrā bērnībā un skolas gaitu sākumā. Ģimenē bērns gūst pirmo cilvēcības skolu – viņam veidojas attieksme pret lietām un cilvēkiem, pret savu un citu rīcību. Ģimenei ir jārada stabils pamats jaunā cilvēka pozitīvu rakstura īpašību izveidei, vispusīgu interešu attīstībai, jāievada sabiedriskā dzīvē, jāveido pirmās saskarsmes iemaņas. No šīm zināšanām būs atkarīga visa cilvēka dzīve nākotnē, kā viņš varēs dzīvot sabiedrībā un komunicēt ar tās locekļiem.

Arī N. Rjurievna atzīmē, ka personības pamatiezīmes veidojas tieši pirmajos dzīves gados, tādēļ ģimenei un pirmsskolas izglītības iestādei ir ārkārtīgi svarīga loma bērna personības attīstībā (Рюриевна, 2011).

Vēl viens svarīgs socializācijas aģents ir vienaudžu grupa, draudzīga bērnu kompānija, apmēram viena vecuma. „Jau pirmsskolas vecumā vienaudžu, draugu un biedru klātbūtne kļūst par objektīvu nepieciešamību. Vienaudžu grupā augošais indivīds jūtas kā līdzīgs starp līdzīgiem, var sacensties un salīdzināt sevi ar citiem, mērot sevi ar objektīvāku un mazāk traumējošu etalonu, nekā tas būtu tad, ja viņš sevi salīdzinātu ar nobriedušiem un pieredzējušiem vecākiem vai skolotājiem.” (Omārova, 1996, 52).

Visbiežāk vienaudžu grupas formējas tieši pēc vecuma. Katrai paaudzei ir savas tiesības un pienākumi, kas mainās līdz ar vecuma izmaiņām. Attiecības ar vienaudžiem bieži saglabājas visas dzīves garumā. Attiecības ar vienaudžiem saglabā lielu ietekmi arī visā turpmākajā dzīvē, ne tikai bērnībā un pusaudžu vecumā. Neformālas viena vecuma iedzīvotāju grupas darbā un citās situācijās parasti ir ļoti svarīgas, veidojot indivīda attieksmi

un paradumus. Vienaudzju grupas bieži vien veidojas skolu sistēmā un klasēs, sadalījums pa vecumiem ietekmē grupu veidošanos.

Izglītības iestāde ir socializācijas līdzeklis, kas atbild par tādu iemaņu kā lasīšanas, rakstīšanas un rēķināšanas apguvi. Arī sociālo uzvedību bērni apgūst mācību procesā. Skolēni socializējas dažādos veidos un situācijās. Ikdienā viens ar otru kontaktējoties, bērni sadraudzējas iemācās sadzīvot viens ar otru, iemācās ievērot skolas iekšējās kārtības noteikumus, iemācās izteikt savu viedokli, uzklaustīt un būt tolerantiem pret citu bērnu viedokli (Гидденс, 2006).

Skolās bērni var pārvarēt sociālās vides robežas, no kuras viņi ir nākuši. Skolā pret visiem bērniem ir noteiktas un vienādas prasības, visiem ir vienādas tiesības un pienākumi. Tā kā izglītība ir ne tikai pieejama visiem, bet ir arī obligāta, tad arī mazāk nodrošināto cilvēku atvasēm ar labas izglītības palīdzību ir iespējas virzīties augšup pa karjeras kāpnēm un daudz ko sasniegt.

Masu informācijas līdzekļi ir vēl viens socializāciju veicinošs un ietekmējošs spēks. Mūsdienās ikdiena bez televizora, interneta, avīzēm un radio nemaz nav iedomājama. Gan bērni, gan pieaugušie lielu daļu sava laika pavada pie televizora vai interneta. Kāda pētījuma rezultāti uzrāda, ka britu bērni gada laikā pie televizora pavada tikpat daudz laika, cik pavadītu simts dienās skolā. Arī pieaugušie tam tērē apmēram tikpat daudz laika (Гидденс, 2006).

Masu informācijas līdzekļi atstāj lielu iespaidu uz cilvēka viedokli, nostāju, rada zināmas ievirzes socializācijā. Avīzes, grāmatas, radio, filmas, žurnāli, cilvēkiem sniedz daudz informācijas un pieredzes, kuru nebūtu iespējams iegūt bez visām šīm lietām. Cilvēki bez televīzijas un avīzēm nevarētu tik ātri uzzināt notikumus, kuri norisinās otrā pasaules galā.

Mūsdienās avīzes un grāmatas lielākoties ir aizstājusi televīzija un internets, vieglāk to visu ir apskatīties, nevis lasīt. Un tomēr, vai viss, ko rāda televīzijā, vai viss, ko ir iespējams apskatīt internetā, ir labs un derīgs? Vai to visu var redzēt arī bērni? „Televizors hipnotiski piesaista bērnu uzmanību jau zīdaiņa vecumā, tāpēc aktuāls, bet grūti atbildams ir jautājums – ko bērni saprot no redzētā? Mazuļiem un pirmsskolas vecuma bērniem vēl trūkst reālās dzīves pieredzes, tāpēc ekrānā redzēto viņi uztver citādāk nekā pieaugušie.” (Jansone, 2007).

Arī Omārova S. grāmatā „Cilvēks dzīvo grupā” raksta par televīzijas negatīvo ietekmi uz bērniem: „Bērnu un jauniešu uzvedība arvien vairāk pakļaujas reklāmas diktētajiem stereotipiem, skolotāji sūdzas par to, ka bērni vairs nevēlas lasīt daiļliteratūru, mazāk laika velta saturīgām sarunām un diskusijām.” (Omārova, 1996, 55). Būtu vēlams, lai vecāki seko

līdzī savam bērnam, kad viņš skatās televizoru, jo mūsdienās daudzas pārraides satur vardarbības elementus. Iespējams, šāda satura pārraižu vērošana var negatīvi atsaukties uz bērna turpmāko dzīvi, uz viņa attieksmēm un nostājām.

1.3. Socializācijas prasmju veidošanās vecākajā pirmsskolas vecumā

„Socializācija – process, kad bērns apgūst specifisko kultūras identitāti un viņa atbildi uz šo identitāti. Socializācija ir process, kad bioloģiskais pārveidojas specifiski kulturālā būtībā. No tā izriet, ka socializācija ir komplekss kultūras process, kura gaitā bērnam rodas noteikta morāla, kognitīva un afektīva izpratne, un tai tiek piešķirta noteikta forma un raksturs. Socializācija bērnu pielāgo dažādām sabiedrības struktūras izpausmes formām, kas ir nozīmīgas saistībā ar paredzamajām bērna lomām sabiedrībā.” (Bernsteins, 2003, 89).

Bērnība ir pats dzīves sākums, kad cilvēks tik daudz ko apgūst. Bērnība ir arī pats svarīgākais laiks socializācijas procesam, jaunajā cilvēkā tiek veidots pamats, kurš tālāk jāattīsta, jāpapildina un ar kuru turpmākā dzīve būs jādzīvo. Galvenā bērnības sociālā funkcija ir bērna sagatavošana pieaugušā patstāvīgai darbībai. Bērnības atsevišķu posmu raksturu un saturu ietekmē tās sabiedrības, kurā aug bērns, konkrētie sociālie, ekonomiskie rādītāji, pirmkārt - sabiedriskā audzināšanas sistēma. Visintensīvāk socializācijas process norisinās tieši bērnībā. Personība sāk veidoties jau agrā bērnībā.

Kā jau iepriekš minēts, socializācija sastāv no dažādiem posmiem, stadijām. Šajā jautājumā zinātnieku domas dalās, par to ir daudz dažādu viedokļu. Tomēr skaidrs ir viens, ka visintensīvākā socializācija notiek tieši sākuma stadijās.

Tieši sākuma stadijās bērni iegūst pirmās elementārās zināšanas, apgūst domāšanas iemaņas, dažādas darbības, mācās komunicēt, apgūst uzvedības normas, iepazīstas ar elementārākajām kultūras vērtībām un normām un cenšas sekot tām. Socializācijas sākuma stadijā galvenais psiholoģiskais mehānisms ir atdarināšana, bērni kopē savu vecāku, citu ģimenes locekļu un cilvēku, kuri ir bērnam kā paraugs, uzvedību.

Iveta Odiņa rakstā „Draudzība starp bērniem” atzīmē, ka bieži vien pieaugušais socializācijas procesā saskarsmes krīžu un attīstības krīžu situācijās pats ir šo krīžu padziļināšanās iemesls vai izraisītājs. Šādā gadījumā var runāt par to, ko pieaugušais nav ņēmis vērā.

Bērniem tiešā uzmanība ir vāji attīstīta, tādējādi tieša pieaugušā sadarbība ar bērnu sniedz maz rezultātu. Bērnu motivē nozīmīgākā darbība jebkurā jomā: pašapkalpošanās

iemaņas, rotaļas, tikumiskā rīcība, valoda, izziņas un pētnieciskā darbība, rakstīt un lasītprasme utt..

Bērna domāšanai ir intuitīvs raksturs – bērns uzreiz nespēj veidot sakarības starp dažādu situāciju elementiem, pamatot, par ko viņš grib mūs pārliecināt, viņš savij kopā notikumus, kas notikuši dažādā laikā un vietās.

Katra bērna attīstība notiek individuāli viņa iekšējās darbības rezultātā, tā nenotiek pakāpeniski, bet gan lēcienuveidīgi. Bērna vajadzības, intereses, pieredze un zināšanas dažādos darbības (sensorās, intelektuālās, radošās u. c.) veidos ir atšķirīgas.

Bērna attīstība notiek ātrāk un efektīvāk un tā ir stabilāka, ja tiek nodrošinātas daudzveidīgas emocionālās, izziņas interešu u. c. darbības un saskarsmes iespējas ar dažāda vecuma bērniem, ievērojot katra bērna vajadzības, intereses un saskarsmes pieredzi.

Pieaugušais pirmsskolas vecuma bērnam ir pārāk tāla perspektīva un nereti bērnam rada mazvērtības sajūtu. Pieaugušajam un bērnam ir pārāk atšķirīga pieredze un domāšana (pirmsskolas vecuma bērnam ir emocionālā, uzskatāmi un praktiski darbīgā, uzskatāmi tēlainā, tēlainā domāšana un loģiskās domāšanas pirmsākumi, bet pieaugušajam pārsvarā ir racionālā domāšana). Ir vēl daudzi aspekti, kas bērnam un pieaugušajam ir atšķirīgi: uztvere, analīze, spriedumu un slēdzienu veidošana, domu izpaušme, likumiskā izpratne un apguve, vārda jēgas izpratne u. c..

Pieaugušo socializācija ir virzīta uz to, lai cilvēkam palīdzētu apgūt dažādas iemaņas. Bērnu socializācija galvenokārt ir vērsta uz to, lai veidotos uzvedības motivācija.

Pieaugušo vērtību sistēma pārsvarā ir jau izveidojusies, bet bērnam tā ir veidošanās procesā.

Pieaugušais, sadarbojoties ar bērnu, pārsvarā izmanto verbālo metodi, bet bērnam līdz trīs gadu vecumam svarīga ir arī neverbālā valoda.

Bērna personība ir dziļāka nekā viņa empīriskā izpaušme, tāpēc pieaugušais ne vienmēr var bērnu saprast. Bērna personība veidojas, meklējot īpašu individuālo attīstības ceļu. Bērna attīstība nav līdzena, jo bērns bieži vien neizprot, kas ar viņu notiek (Odumiņa, 2012). Vecākiem, audzinot bērnus, visas šīs lietas būtu jāzina un jāņem vērā, lai bērns spētu izveidoties par harmonisku personību un veiksmīgi spētu iekļauties sabiedrībā.

Milzīga loma bērna socializācijā ir bērnu spēlēm un rotaļām. Rotaļājoties bērnam ir jādomā līdzī, lai ievērotu rotaļas vai spēles noteikumus, jāmeklē sadarbības ar citiem bērniem. Iemācoties runāt, bērnam sākas jauns socializācijas etaps, kad bērns var aktīvi un nu jau daudz pilnvērtīgāk iesaistīties apkārtējā pasaulē, sociālās mijiedarbības pasaulē.

Bērna socializācijas sākuma stadijā pašu lielāko un nozīmīgāko lomu ieņem vecāki, kas nodrošina pirmatnēju, emocionālu, tiešu, spēcīgu, ilgstošu, nepārtrauktu sociālo ietekmi uz bērnu. Bērnā pieaugot, papildus ģimenes ieguldījumam bērna socializācija, socializācijas procesā savu ieguldījumu dod arī pirmsskolas izglītības iestāde, skola, dažādi bērnu kolektīvi, draugi un citi cilvēki, kas ikdienā nonāk saskarsmē ar bērnu. Bērnus socializācija māca sadarboties ar citiem bērniem un pieaugušajiem. Bērnā ir svarīgi jau no mazotnes iepazīties ar citiem bērniem. Tā vietā, lai tikai rotaļātos ar savu bērnu vienu pašu mājās, ir svarīgi nodrošināt, lai bērns varētu rotaļāties un komunicēt arī ar citiem bērniem.

Bērns sāks apgūt komunikācijas un sadarbības pamatus, to pats vēl nemaz neapzinoties. Būdam kopā ar citiem bērniem, bērns pamazām iemācīsies dalīties, sadarboties, kontaktēties un ņemt vērā citu bērnu viedokli un vēlmes. Pirmsskolas izglītības iestādēs spēļu laukumos, spēļu istabās bērni var rotaļāties kopīgi un sākt apgūt socializācijas pamatus. Iespējams, sākumā liekas, ka bērni jau tā īsti neko nedara, tikai rotaļājas, īstenībā viņi šajā rotaļu procesā iemācās lietas, kas būs noderīgas visu atlikušo mūžu.

S. Avišāne rakstā „Socializācijas procesa veicināšanas iespējas skolotāju, skolēnu un vecāku sadarbībā un mijiedarbībā” raksta: „Svarīga vieta socializācijas procesā ir bērna prasmei ieiet kolektīvā kā personībai, integrēties, nezaudējot savas personības būtiskās iezīmes. Šo prasmi nevar iemācīt, par to runājot, bet gan izvēloties atbilstošu mācību saturu un mācīšanas metodes un organizējot darbu tā, lai mācību procesā bērns apgūtu šīs prasmes. Bērns mācās no tā, ko viņš piedzīvo. Sociālās prasmes, kuras bērns apguva socializācijas procesā, var definēt kā sarežģītu prasmju kopumu, kas veicina veiksmīgu mijiedarbību ar vienaudžiem, vecākiem, skolotājiem un citiem pieaugušajiem.” (Avišāne, 2012).

S. Omārova apraksta, kā var hronoloģiski iedalīt bērna socializāciju pirmsskolas vecumā:

- pirmslomu stadija (līdz 3 gadu vecumam);
- lomu un statusu uzspiešanas stadija (3—5 gadi);
- spēļu repertuāra stadija (5—7 gadi);

Katrā no šīm stadijām veidojas un bagātinās indivīda sociālā programma.

Pirmslomu stadijā galvenie socializētāji šajā stadijā ir bērna vecāki vai personas, kas tos aizstāj. Tieši viņi rada koordinātes bērna uzvedībai laikā un telpā (dienas režīms), kā arī nosaka uzvedības sociālos parametrus, ko drīkst, ko ne, kas ir labi un kas ir slikti. Sociālā apmācība notiek netīši, bērnam atdarinot pieaugušos.

Lomu un statusu uzspiešanas stadijā bērns pilnībā apgūst ģimenes saskarsmes areālu. Viņam veidojas pirmā grupa, uz kuras normām un vērtībām viņš orientē savu uzvedību, — "savējie". Sāk veidoties pasaules aina. Parādās uzvedības un saskarsmes stereotipi. Rodas vajadzība atdarināt apkārtējos pieaugušos. Attīstās apzinātas atbildības, sociālās salīdzināšanas, sociālās apmaiņas (es tev — tu man) vienkāršākās formas un iemaņas.

Spēļu repertuāra stadijā bērns autonomizējas. Viņam paplašinās kontakti ar vienaudžiem. Galvenā komunikācijas forma ir spēle. Vienaudžu un spēles noteikumi ne vienmēr atbilst vecāku uzspiestajām uzvedības formām, bērns mācās sevi kontrolēt, izdarīt patstāvīgas izvēles, skatīties uz situācijām ar otra cilvēka acīm, sadarboties ar citiem cilvēkiem. Tās ir lietas, ko iemācīties var tikai praktiski, un šajā vecumā – caur lomu rotaļām (Omārova, 1996, 53 - 54).

Tieši pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās bērns iegūst pirmās zināšanas par cilvēku dzīvi, mācās ievērot formālās prasības, disciplīnu un kārtību, mācās sadarboties un sazināties gan ar vienaudžiem, gan ar vecākiem cilvēkiem – skolotājiem, audzinātājiem, auklītēm.

Bieži vien bērni pierod pie savas grupas skolotājas un pārējiem grupas biedriem, socializācijas procesā tas ir ļoti noderīgi, jo bērni ir iemācījušies pierast pie citiem cilvēkiem un jaunām vietām. Šāda prasme ir nenovērtējama, kad bērnam ir jādodas uz skolu un atkal no jauna jāiejūtas citā sabiedrības daļā, kurā viss ir jauns un svešs. Ja bērns ir labi iejuties bērnudārzā, veiksmīgi komunicējis un sadarbojies ar bērniem tur, tad arī skolā būs mazāk uztraukuma, bērns jutīsies komfortablāk un drošāk, būs vieglāk sev atrast jaunus draugus, labāk komunicēt ar skolotājiem un ātrāk iejusties jaunajā vidē.

Ko darīt, ja bērns nav gājis bērnudārzā? Nereti ir sastopami arī tādi bērni, kas kādu iemeslu dēļ neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādes, bet līdz skolas vecumam dzīvo mājās ar mammu vai kādu citu ģimenes locekli. Tādēļ, lai bērns skolā iejustos labāk un būtu drošāks, lai bērnam nerastos problēmas iejusties jaunā vide, veidot attiecības ar citiem bērniem, kā arī ar pieaugušajiem, vecākiem un citiem ģimenes locekļiem bērnam ir jāsniedz labs piemērs. Ir jānodrošina komunicēšana ar citiem bērniem dažādās situācijās, gan sava vecuma, gan jaunākiem, gan vecākiem, bieži jādodas ar bērnu ārā, piemēram, jāapmeklē parki, muzeji, spēļu laukumi, jāiet ciemos, jāaicina ciemiņi pie sevis, jāspēlē spēles ar noteikumiem, jāapmeklē vietas, kurās bērnam jāievēro uzvedības un disciplīnas noteikumi. Bērnam ir jānodrošina iespēja komunicēt, darboties, veidot saskarsmi ar citiem bērniem. Tas sagatavos bērnu skolai, padarīs viņu drošāku un kulturālāku.

1.4. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu psihiskās attīstības raksturojums pētāmās problēmas skatījumā

S. Omārova raksta: „Vecumposmu cikls – indivīda hronoloģiska dzīves fāžu un relatīvi patstāvīgi funkcionālo stāvokļu, kuriem atbilst noteikts lomu un statusu repertuārs, noteikti sociālās aktivitātes tipi un vairāk vai mazāk adekvātas sociālās uzvedības formas, miņas process.” (Omārova, 1996, 36).

Vecākais pirmsskolas vecums ir no 5 – 7 gadiem. Tas ir ļoti nozīmīgs personības attīstībā, tas ir pārejas posms no bērnības uz apzinātas dzīves sākumu, kad bērna dzīvē vairs nav tikai tiesības, bet parādās arī noteikti pienākumi.

Vecākajā pirmsskolas vecumā bērns vairāk uztver tiešo, nevis verbālo informāciju. Raksturīga sinkrētiska uztvere (priekšstats par objektu veidojas tikai no visām maņām kopā). Šajā vecumposmā bērna vadošais motīvs ir interese.

Atmiņa attīstās no netīšas uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīro reproducēšanu; ir izteiktāka pazīšana. Notiek arī tēlainās, kustību vai verbālās atmiņas attīstība, arī kustību atmiņas attīstība. Bērns labāk atceras to, kas viņā rada lielāku interesi un atstāj lielāku iespaidu. Tādēļ atmiņa ir atkarīga no priekšmeta vai parādības izraisītajām emocijām. Domāšanas attīstība saistīta ar cēloņu un sekū sakarību atklāšanu starp lietām un to norisēm. Sākās „kāpēcīšu” vecums. Attīstās uzskatāmi konkrētā, tēlainā, verbāli loģiskā domāšana. Vadošā darbība vecākajā pirmsskolas vecumā ir rotaļas, sižetiskās lomu rotaļas; bērni šajā vecumā apgūst sociālo lomu sabiedrībā. Uztverei ir tendence centrēties uz objekta kādu vienu īpašību. Bērns vēro, uztver iespaidus. Attīstās arī laika, redzes uztvere, šajā vecumā jāpildveido krāsu, telpas uztveri. Bērna uzmanību var piesaistīt 8 - 12min, bērna uzmanība kļūst arvien noturīgāka. Šajā vecumā bērni pirmoreiz sāk apzināti virzīt un noturēt savu uzmanību pie konkrētiem priekšmetiem, tomēr bērniem šajā vecumā ir grūti koncentrēt uzmanību uz kaut ko vienveidīgu. Uzlabojas dzirdes, redzes, taustes koordinācijas, bērni pievērš uzmanību spilgtam, krāsainam, tam, kas izceļas citu objektu vidū. Iztēles veidošanās ir atkarīga no bērna runas attīstības. K. Deķēns ir uzsvēris: „Bērna domāšana ir cieši saistīta ar runas attīstību. Viņš sāk domāt tad, kad parādās apziņa par valodas nozīmi.” (Vigule, 1996, 17). Psihes jaunveidojums - dzimumidentitāte; vajadzība pēc sociāli nozīmīgi vērtētas darbības.

Vecākajā pirmsskolas vecumā (5 - 7 gadi) notiek strauja attīstība un pārstrukturēšanās visās bērna organisma fizioloģiskajās sistēmās. Bērns ātri aug gan augumā, gan svarā, izmainās ķermeņa proporcijas. Bērna organisms 5 – 7 gados jau liecina par gatavību pāriet uz

augstāka līmeņa attīstību, kurā bērns var uzņemties lielāku garīgo un fizisko slodzi. L. Grīnvalde raksta: „Vecumā no 5 līdz 7 gadiem mainās bērna fiziskais veidols, izmainās ķermeņa proporcijas. Viņa sejas izteiksme zaudē bērnišķību un vairāk nekā iepriekšējā periodā atklāj bērna individualitāti. Svārs palielinās uz muskuļu attīstības rēķina. Neveiklas, neprecīzas kustības nomaina mērķtiecīgas un precīzas, noteiktas un pārliecinātas kustības.” (Grīnvalde, 2010, 5).

Vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem krasi mainās vadošās darbības formas. Sižetiskās lomu rotaļas izvirzās priekšplānā. Pirmsskolas vecumā par bērna vadošo darbību psihes attīstībā kļūst lomu rotaļa, tā ir interesanta un aizraujoša darbība, kurā notiek bērna neapzināta gatavošanās dzīvei. Rotaļā bērns vingrinās sarežģītajai saskarsmes darbībai. Vecākajā pirmsskolas vecumā rotaļas sižeti kļūst sarežģītāki, rotaļa kļūst arvien radošāka, parādās rotaļas ar fantāzijas elementiem, rotaļas un spēles ar noteikumiem, iestudētas spēles. Šo rotaļu un spēļu laikā bērnam attīstās socializācijas prasmes, patstāvība, atbildība, savaldība. Vecākā pirmsskolas vecuma bērns saprot, ka pildot savas lomas pienākumus, viņš netraucē citiem dalībniekiem realizēt savas noteiktās darbības. Sižetiskajā rotaļā izzina lomu, atdarina pieaugušo. Rotaļas kļūst ilglaicīgākas, vecākā pirmsskolas vecuma bērns spēj spēlēt vienu sižetu visas dienas garumā vai pat vairāku dienu garumā. Rotaļās parādās arvien vairāk noteikumu, tās atspoguļo vairāk sarežģītas dzīves situācijas (Jurgena, 2001, 77).

Šajā vecumā turpina attīstīties bērna runa. Vārdu izruna kļūst pareizāka, teikumi garāki un izvērstāki, izteikumi precīzāki. Bērns spēj raksturot priekšmetus un parādības. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnam ir pietiekami attīstīta runa, šajā vecumā bērni mēdz būt ļoti runīgi, runāt un atbildēt uz jautājumiem cenšas skaidri un saprotami. Stāstot par priekšmetu īpašībām, bērns cenšas izteikt arī savu emocionālo attieksmi par to (Lubļinska, 1979, 266).

S. Omārova raksta, ka šajā vecumā veidojas pamati bērna personībā, formējas noteikta un stabila motīvu struktūra, veidojas jaunas sociālās vajadzības: vajadzība, lai pieaugušais novērtētu bērna darbību un izrāda cieņu pret bērnu, vēlme darīt tādus darbus, kuri ir nozīmīgi pieaugušajiem, vajadzība būt atzītam vienaudžu vidū, vēlme būt pieaugušam, veidojas vajadzība rīkoties saskaņā ar pastāvošajiem noteikumiem un ētikas normām. Parādās vēlme aktīvi darboties un redzēt sava darba rezultātus, daudz ko prast un mācēt. Ja bērns gūst panākumus mācību darbībā, viņa personībā veidojas tādi jaunveidojumi kā centība un darba mīlestība (Omārova, 1996, 37). Bērniem vecākajā pirmsskolas vecumā parādās vēlme aktīvi iesaistīties dažādos kolektīvos, pulciņos, un tajā pašā laikā gan spēlēt, gan citos darbības veidos ir mērķis būt pirmajam un labākajam. Bērns iemācās noteiktu sociālo vērtību sistēmu,

morālās normas un uzvedības noteikumus sabiedrībā, šajā vecumā bērns jau sāk kontrolēt savu uzvedību un rīcības, dažās situācijās bērns pārvar savas vēlmes un rīkojas tā kā vajadzētu, nevis tā kā uz doto brīdi viņam gribas.

Līdz 7 gadu vecumam bērns rīkojas saskaņā ar viņam aktuāliem pārdzīvojumiem. Bērna uzvedību šajā vecumā varētu raksturot šādi – „sagribēju – izdarīju”. Bērna naivums un tiešums liecina par to, ka bērns ārēji ir tieši tāds pats kā iekšēji, viņa uzvedība apkārtējiem ir viegli saprotama. Vecākajā pirmsskolas vecumā naivums un tiešums pamazām izzūd, līdz ar to bērna rīcība ir pārdomātāka, vairs nedara visu, kas ienāk prātā un visu ko viņam iegribas. Bērna rīcība ir apzināta, un tagad to varētu raksturot šādi – „sagribēju – apdomāju – izdarīju”. Sāk apzināties arī pārējās dzīves sfēras, sāk apzināties apkārtējo attieksmi pret sevi, savu attieksmi pret apkārtējiem, savu individuālo pieredzi, savas darbības rezultātus (Lubļinska, 1979, 344). Ap piecu gadu vecumu bērns ieiet emocionāli līdzsvarotākā un stabilākā fāzē. Bērns jau ir zinošs un pieredzējis daudzās jomās. Bērns arī labprāt piedāvā savu palīdzību un veic uzdevumus kopā ar citiem. Bērnā rodas arī lielāka atbildības sajūta. Bērnam var sākt uzticēt kādus pienākumus.

Vecākais pirmsskolas vecums ir ļoti nozīmīgs bērna psihiskajā attīstībā, šajā dzīves periodā sāk formēties jauni darbības un uzvedības psiholoģiskie mehānismi. Šis ir periods, kurā norit cilvēcisko attiecību tālākā apgūšana, kas norit bērnam spēlējot lomu un sižeta rotaļas, komunicējot ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Šī perioda psihiskā attīstība ir pamatā pārējo attīstības periodu rezultātiem. Bērna attīstība līdz 5-7 gadiem ir personības attīstības nozīmīgākie gadi (Jurgena, 2001, 77). Šīs attiecības bērnu ne vienmēr apmierina. Šajā vecumposmā notiek bērna iemācīšanās no ģimenē esošajiem paradumiem, paraugiem, jo bērns, būdams atkarīgs no mātes emocijām, cenšas darīt tā, “kā dara citi”. Šajā vecumā bieži vien norit bērna adaptācija ārpus ģimenes vidē (bērnu dārzā, bērnu pulciņā, u.c.)

Viens no svarīgākajiem brīžiem vecākajā pirmsskolas vecumā ir psihes jaunveidojuma - sava sociālā „es” apzināšanās, šajā laikā formējas arī iekšējās sociālās pozīcijas. A. Vorobjovs grāmatā „Psiholoģijas pamati” raksta: „Pirmsskolas vecumā radošais darbības veids ir lomu spēles. Spēles procesā bērns apgūst lomas, cilvēku savstarpējās attiecības, saskarsmes paņēmienus, kopdarbības paņēmienus u.c. Rezultātā bērnam līdz 6 gadu vecumam jāizveidojas savam pašvērtējumam lomu un sociālo attiecību sistēmā, t.i., sociālais „Es”.” (Vorobjovs, 1996, 268).

Agrīnajos attīstības periodos bērni vēl īsti nesaprot kādu vietu ieņemt dzīvē, sabiedrībā. Vecākajā pirmsskolas vecumā bērni pirmo reizi apzinās savu vietu citu cilvēku vidū, apzinās savu vēlmju un iespēju realitāti. Bērnam formējas iekšējā sociālā pozīcija un tikšanās pēc

jaunas sociālās lomas, atbilstoši viņa vajadzībām. Bērns sāk apzināties un apkopot savus pārdzīvojumus, formējas stabils pašvērtējums un atbilstoši tam arī spēj novērtēt sava darba veiksmes un neveiksmes.

Parādās skaidri izteikta vēlme ieņemt jaunu, daudz „pieaugušāku” lomu dzīvē. Pie tam, lai šo lomu ieņemtu bērns vēlas darīt darbus, kas ir svarīgi ne tikai viņam pašam, bet arī citiem cilvēkiem. Bērns pamazām zaudē interesi par pirmsskolas darbības veidiem, jo skolā mācās jau „lielie”, bet pirmsskolas izglītības iestādēs tikai „mazie”. Bērni vēlas kļūt pieauguši. Kā arī rodas vēlme darīt dažādus uzticētos darbus, uzņemties atbildību un pienākumus, kļūt par palīgu.

Šādu vajadzību parādīšanās ir atkarīgas no bērna psihiskās attīstības un rodas tajā līmenī, kad bērns apzinās sevi ne tikai kā darbības subjektu, bet arī kā subjektu cilvēku savstarpējo attiecību sistēmā. Ja pāreja uz jauno sociālo stāvokli un jaunajām darbībām savlaicīgi nenotiek, bērns sāk justies neapmierināts (Столяренко, 2001, 72).

Cilvēka individuālās psiholoģiskās īpašības nosaka vairāki savstarpēji saistīti faktori. Tās atkarīgas ne tikai no temperamenta un personības vajadzību struktūras, bet arī no pašapziņas un pašvērtējuma. Cilvēks ir vienīgā dzīvā būtne, kam piemīt priekšstati un zināšanas pašam par sevi jeb pašapziņa. Psiholoģijā bieži pašapziņu apzīmē ar terminu “Es – tēls”. Ar to saprot gan cilvēka priekšstatus par savu ķermeni un personības īpašībām, gan arī sevis salīdzinājumu ar citiem. Tātad pašapziņa ir apzināts cilvēka priekšstatu kopums par sevi. Izdala divas savstarpēji saistītas pašapziņas sastāvdaļas: zināšanas un pārstāvība par sevi (Kas es esmu?) un pašvērtējums (Kāds es esmu?) (Dreila, 2007).

Attīstības procesā bērnam formējas ne tikai priekšstats par viņam piemītošām īpašībām, bet arī priekšstats par to, kādam viņam vajadzētu būt, kādu viņu vēlas redzēt citi. Parādās arī spēja analizēt savu darbību un attiecīgi izdarīt secinājumus, ņem vērā arī apkārtējo vērtējumu un viedokli, tādēļ vecākā pirmsskolas vecuma bērnu pašvērtējums jau ir ļoti tuvs realitātei un pamazām kļūst adekvāts. Individuālā pašvērtējuma iemesli vecākajā pirmsskolas vecumā ir atkarīgi no katra bērna attīstības.

Vecākajā pirmsskolas vecumā zināšanas, kuras iegūtas darbības procesā, iegūst daudz noturīgāku un apzinātu raksturu. Šajā periodā apkārtējo cilvēku viedoklis un vērtējums tiek izvērtēts caur bērna individuālo pieredzi un tiek ņemts vērā tikai tajā gadījumā, ja nav nozīmīgu atšķirību starp apkārtējo viedokli un bērna paša domām par sevi un savām iespējām. Tomēr, ja šie viedokļi krasi atšķiras, bērns tieši vai slēpti protestē, rodas 6 – 7 gadu krīze. Acīmredzot, vecākā pirmsskolas vecuma bērna spriedumi par sevi bieži vien mēdz būt

klūdaini, jo individuālā pieredze vēl nav pietiekami bagāta un pašanalīzes iespējas vēl ir ierobežotas (Столяренко, 2001, 91).

Vecākajā pirmsskolas vecumā jā rūpējas, lai bērnu darbība kļūtu apzinātāka un mērķtiecīgāka. Vislielākā uzmanība jāpievērš tam, lai bērns būtu gatavs skolas gaitām, jo tieši 6 gadi ir ļoti sensitīvs vecums, kad bērni ļoti labi uztver jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas, ja tās tiek pasniegtas ar vecumposmam atbilstošām metodēm. Pirmsskolas vecumā liela nozīme ir bērna iepazīstināšanai ar skolas dzīvi. Nozīmīga ir interešu izraisīšana un attīstīšana, spēju un dotību izkopšana. Lai bērns būtu maksimāli gatavs skolai, vēlams vadīt nodarbības tā, lai tajās ne tikai uzņemtu zināšanas, bet arī mācītu bērnus ievērot disciplīnu un noteiktu režīmu (Veics, 1996, 33 - 34).

E. Carakajeva atzīme, ka tieši vecākais pirmsskolas vecums ir sensitīvs vecums socializācijas prasmju veidošanai (Царкаева, 2009).

Vecākā pirmsskolas vecuma beigu posmā bērns iegūst daudzveidīgu sociālo pieredzi. Bērns ir gatavs skolas gaitām. Bērns ir atvērts jaunām zināšanām. Zēni un meitenes saprot savu dzimumu atšķirību. Bērns spēj novērtēt un analizēt savu darbību. Spēj paškritiski uz sevi lūkoties. Saprot, kas ir labs un kas ir slikts.

1.5. Literāro darbu nozīme socializācijas prasmju sekmēšanā

V. Valeinis grāmatā „*Ievads literatūrzinātnē*” raksta, ka ar jēdzienu "literatūra" tā plašākā izpratnē saprot visu cilvēces uzrakstīto tekstu kopumu ar māksliniecisku vai sabiedrisku nozīmi. Literatūra tiek iedalīta daiļliteratūrā, zinātniskajā literatūrā un publicistikā. Šaurākā nozīmē jēdziens "literatūra" apzīmē mākslas veidu - daiļliteratūru.

Literatūra ir viss, kas ir uzrakstīts, un viss, kas ir grāmatās izdots. Literatūra ir savdabīgs mākslas veids, literatūra ir gan nacionālo, gan vispārcilvēcisko vērtību uzkrājēja, glabātāja un tālākvirzītāja. Literatūra ir nesaraucjami saistīta gan ar tautas vēsturi, gan kultūru, gan sabiedrību, tieši tādēļ literatūrai ir īpaša vieta izglītības apgūvē. Visbiežāk ar jēdzienu literatūra saprot māksliniecisko literatūru, tātad literatūru kā mākslas veidu (Valeinis, 2007, 19 - 20).

Literatūrai ir daudz un dažādas universālas īpašības, kuras ir nemainīgas visā laika gaitā un visās kultūrās, kaut arī katra īpašība ir saistīta ar noteiktām problēmām. Literatūra ir nenovērtējams zināšanu avots, kurā var atrast informāciju praktiski par visām dzīves jomām.

Kopš seniem laikiem cilvēks ir tiecies izteikt savas domas par to, kas ir skaistums, kas rada prieku un kas rada skumjas. Jau kopš seniem laikiem cilvēki ir centušies saprast un

izjusto paust gan laikabiedriem, gan nākamajām paaudzēm. Tā saglabājusies mutvārdu māksla – folklorā, tā pierakstītas, apkopotas un grāmatās izdotas tautasdziesmas, pasakas, teikas, dažādi nostāsti un ticējumi.

Literatūra atspoguļo dzīvi, lasot literārus darbus, cilvēki var tik daudz ko uzzināt. Visa pasaules vēsture, daudzas zinātnes, pasakas, stāsti, poēmas, romāni un daudz kas cits, tā visa ir literatūra, no kuras cilvēks var gūt milzīgu garīgo pieredzi, bagātināt savas zināšanas un pilnveidot sevi.

Izsekojot kādas tautas literatūrai vēsturiskā secībā, cilvēki var iepazīstamies ar šīs tautas dzīvi zināmos vēstures posmos. Līdz ar to pilnīgāk izprot visu tautas vēsturi, sabiedriskās domas attīstību un tautas kultūru.

Mūsdienās izšķir daiļliteratūru, zinātnisko literatūru, tehnisko literatūru utt. Literatūra, atšķirībā no citiem dzīves izziņas veidiem, galveno vērtību veltī cilvēkam. Tās galvenais atveides priekšmets – cilvēka dzīve, cilvēks kā raksturs, cilvēks kā sociālo attieksmju kopums. Vienotā vērtējumā atveidojot raksturus kā individualitātes to emocionālajās attieksmēs, literatūra rezultātā atspoguļo ne tikai atsevišķu indivīdu, bet visas sabiedrības noskaņas, dzīvi, parāda tautas intereses, centienus un cīņas.

Cilvēks dzīvē saistīts visdažādākajās attieksmēs – gan ar dabu, gan ar sabiedrību; viņam izveidojas zināma attieksme arī pret sevi. Literatūra, aptverot visu cilvēku, ietver savā redzeslokā gan cilvēka personisko dzīvi, gan viņa attieksmi pret sabiedriski politiskiem notikumiem, parāda viņu mājas dzīvē, darbā, atklāj viņu ārkārtējos notikumus, ikdienas sadzīvē, atklāj cilvēku attiecības, ielūkojas viņa visintīmākajās domās un jūtās, literatūra parāda gan skumjas, gan prieku, gan sāpes, gan laimi.

I. Freiberga grāmatā „Bērns mācās izzināt pasauli raksta: „Literatūrai kā mākslai ir būtiska loma bērna attīstības un audzināšanas procesā. Tā pozitīvi ietekmē bērna garīgo iekšējo pasauli un paplašina valodu ar brīnišķīgiem vārdiem.” (Freiberga, Priede, 2007, 58)

O. Svenne grāmatā „Modernie audzināšanas jautājumi” raksta: „Lasīt to un lasīt tā, lai lasāmais materiāls un lasīšanas process sagādātu jo lielāku un cēlāku prieku. Par citu nenākas daudz rūpēties – tas „nāks pats no sevis”. Nav jānoraizējas par lasīšanas sistēmu, nav jāsaista gars. Cilvēka iekšējā gaume ir izlases kritērijs, kas vislabāk norādīs vēlamo lasāmo materiālu.” (Svenne, 1930, 138). Cilvēkam, bērnam ir jāļauj pašam izvēlēties, ko viņš vēlas lasīt, tas bērnam radīs lielāku prieku un vēlmi lasīt. Savukārt, ja jau no bērnības tiks uzspiesta tāda lasāmviela, kas bērnam nav tīkama, bērns var sākt izjust lielu nepatiku pret literatūru un grāmatām, ka vienkārši tās vairs nevēlēsies lasīt. Bērniem jādod lasīt bērnu literatūra, kas ir atbilstoša bērna uztverei un interesēm. Ir svarīgi izvēlēties literāros darbus atbilstoši bērna

zināšanu līmenim, pieredzei, tad ar literatūras palīdzību bērna pieredze turpinās mērķtiecīgi pilnveidoties.

„Galvenais – nevajag pārsātināties ar garīgo barību, nevajag būt rijīgam un uzbāzīgam. Tas neizbēgami radīs sastrēgumu bērna galvā. Lielo autoru darbi ir lielāka garīgā barība, bet nevajag nelaikā ar tiem aizbarikādēt bērnus. Vajag tikai uz šiem darbiem pašķirt ceļu, atvērt skatu, nostiprināt gaumi.” (Svenne, 1930, 139). Bērnībā galvenais ir ieaudzināt bērnos mīlestību pret grāmatām, ieaudzināt patiku tās lasīt un tikai pēc tam iepazīstināt bērnus ar literatūras dižajiem darbiem, sākumam pilnībā pietiek ar pasakām. Bērna prāts vēl nav gatavs uzņemt un pārstrādāt tādu informāciju, kāda ir lielo autoru darbos.

Literatūra spēj iekļūt cilvēka garīgajā pasaulē. Būtu vēlams panākt, ka bērns caur literāru daiļdarbu iegūst gan emocionālo pārdzīvojumu, gan vienlaicīgi arī nepieciešamo pieredzi dzīvei, tad literārais darbs būs lietderīgi pielietots. Pareizi pasniedzot daiļdarbu, bērns no tā iegūst būtisku pieredzi, gan tikumisko, gan arī attīsta dažādas prasmes kā, piemēram, trenē atmiņu, koncentrē uzmanību utt. Bet, ja izvēle ir neprasmīga un neadekvāta bērnam, tad darbs, ko pedagogs vai vecāks veic kopā ar bērnu, ir veltīgs. Bērns spēs uztvert literāro darbu, ja literārais darbs būs atbilstošs bērna psihiskās attīstības posmam, caur šo literāro darbu tiks apmierinātas bērna individuālās intereses un vajadzības, ja pieaugušais spēs šo literāro darbu pasniegt emocionāli un bērnam saistoši.

„Bērnu ievadīšanu literatūrā nevaram balstīt uz tīri mehāniskiem un matemātiskiem aprēķiniem. Ievadam lasīšanā un lasāmā materiāla turpmākai atlasei jābūt zināmā mērā individualizētai, pieskaņotai bērna garīgajām īpatnībām. Tikai sistematizēti novērojumi var mums dot vērtīgus materiālus par grāmatu lomu bērna dzīvē, par bērnu psiholoģisko attīstību, par pareizu grāmatu izvēli, par jaunatnes centieniem un ideāliem.” (Svenne, 1930, 139).

Pirmsskolas vecumā bērniem ļoti nozīmīgi ir tas, kā pieaugušais pasniedz daiļdarbu, cik emocionāli pieaugušais lasa vai stāsta daiļdarbu, kāda ir apkārtējā vide. Vēl viens nozīmīgs aspekts ir tas, vai bērns vēlas iepazīt šo daiļdarbu, vai bērns tam ir atbilstoši motivēts (Дятлова, 2005).

Pedagogiem un vecākiem ir svarīgi zināt, ko bērns spēs uztvert un saprast, kas bērnam patīk, kas bērnam interesē un kas uz doto brīdi ir aktuāls, ja pedagogi un vecāki spēs piemeklēt tieši tādu literatūru, kas bērnam liksies saistoša un interesanta, bērns daudz ātrāk un ar lielāku prieku apgūs lasītprasmi un vēlēsies vairāk lasīt. Būtu svarīgi ņemt vērā arī bērna vecumu un dzimumu.

Bērns sāka pētīt pasauli caur literatūras pasauli, kas sākotnēji izveido viņa dzīves uztveri un sekmīgi veicina tā socializāciju. Bērniem 5-6 gadu vecumā un vecākiem ir

jāpiedāvā sarežģītākus stāstus, kuros parādās ļaunums, noslēpumainība, konkrētās situācijas, kas ir pamācošas un sniedz bērniem piemēru, kā rīkoties, kā būt patstāvīgam (Блажес, Ромбандеева, 2011).

N. Mjačina raksta, ka bērnu literatūras nozīmi ir grūti pārvērtēt. Bērnu literatūru atzīst visās civilizētajās valstīs, kā līdzekli caur kuru bērns apgūst dvēselisko un materiālo pasauli, kā mācību līdzekli un bērna personības socializēšanās līdzekli. Pirmkārt grāmata ir nepieciešama, lai apmierinātu bērna emocijas, vajadzību pēc skaistā, vajadzību pēc vizuāliem iespaidiem. Grāmata sniedz bērniem prieku, tīksmi, gandarījumu. Grāmata sevī glabā cilvēces garīgās, morālās, estētiskās un ideoloģiskās vērtības. Grāmata mums māca atšķirt labo un ļauno, skaisto un neglīto, komisko un traģisko.

Papildus šim bērnu grāmatai ir vairākas lietišķās funkcijas, kas saistītas ar IT izmantošanu, izglītību un mācību aktivitāti. Grāmata sniedz materiālu spēlēm, atpūtas pasākumiem, konkursiem, radošām idejām.

Bērnu grāmatai ir komunikatīvā funkcija: grāmata ir līdzeklis vārdu krājuma bagātināšanai, grāmata palīdz veidot emocionāli skaistu runu, literāri pareizu valodu. Pateicoties grāmatai bērns iepazīst pasauli caur dažādiem tēliem. Grāmata nodrošina arī izziņas funkciju, kas ir ļoti nozīmīga personības pilnveidošanā bērna pirmajā desmitgadē.

Iepazīstot bērnu literatūru, bērns iegūst zināšanas par sadzīvē un ikdienā svarīgiem dzīves aspektiem, kā uzvesties vienaudžu sabiedrībā, kā uzvesties vecāku cilvēku sabiedrībā, kā izturēties pret cilvēkiem, dzīvniekiem, lietām. Bērns sāk apzināties sevi.

Literatūras pasaule nodrošina bērna vispusīgu attīstību. Grāmata palīdz apgūt runas prasmes, zināšanas par apkārtējo pasauli, dabu, objektiem, cilvēku attiecībām. Bieži lasot literārus tekstus un novērojot dažādas dzīves situācijas un parādības, attīstās bērna izpratne par pasauli, dzīvi, māca izprast lietu būtību, mīlēt skaisto (Мячина, 2011).

I. Stikāne atzīmē, ka: „Prozā jau kopš latviešu bērnu literatūras veidošanās sākuma īpaši nozīmīgs ir literārās pasakas žanrs. Tas ir gan plaši pārstāvēts rakstniecībā, gan populārs lasītāju vidū un spilgti atklāj sazarotu un daudzveidīgu vērtību sistēmu. Pasakas ir bērnu uztverei piemērota lasāmviela. Tas ir arī žanrs ar lielu potenciālu bērnu literatūras uzdevuma īstenošanā – sniedzot ierosmi dvēselei, piedalīties bērna personības tapšanas procesā, vadīt mazo cilvēku vērtību sistēmas veidošanas ceļā.

Galvenais literatūras žanrs bērnībā nepārprotami ir pasakas. Pasaka ir neliels prozas darbs, kam piemīt fantastisks un nereāls raksturs. Pasaka ir realitātes un fantāzijas savijums. „Fantāzija ļauj pacelties pāri nepievilcīgajai, skarbjai reālajai dzīvei, izjust skaistuma,

lieluma elpu. Cilvēks, kas kaut īsu brīdi bijis pasaku „laimes zemē”, it kā atjaunojas, atspīgst.” (Stikāne, 2005, 59).

„Pasaka ir cilvēces mātes valoda, kura atgriež mūs atpakaļ cilvēces bērībā, aizvēsturiskos laikos. Pasakas nav aukļu pļāpāšana, ne garlaicības ražojums, tās ir tautas gara produkts, viņas ir pirmatnēja cilvēka pirmie mēģinājumi atrisināt savā bērnišķīgā prātā dabas, dzīvības un visa esošā noslēpumus. Pasaka ir pati gudrība, un ja mēs viņu nevaram izprast, tad iemesls meklējams ne pasakas saturā, bet mūsu prāta vienpusībā. Pasaka izskaidro un atdzīvina dabu un cilvēka likteni, dod jēdzienu par viņa dvēseli, meklē, kur viņa piemājo; stāsta par sauli, mēnesi, nakti un dienu, par cilvēka labām un ļaunām īpašībām, par viņa tieksmēm un sapņiem. Pasakās redzam ciešās saites starp cilvēku un dabu, kas liek nojaust visu lietu sakarību.” (Svenne, 1930, 143). Lai arī pasakām nav nekā kopēja ar dzīves realitāti, bērni caur pasakām var rast atbildes uz daudziem viņiem aktuāliem jautājumiem, turklāt pasakas ir rakstītas bērniem tuvā un saprotamā valodā, kas padara pasakas bērniem viegli uztveramas un tuvas.

Pēc būtības pasaka ir metaforiska un daudzslāņaina, pasaku var uzskatīt par tekstu, zem kura slēpjas simboli, pasakas interpretācija var atsegt pavisam citu saturu, nekā sākumā var šķist (Сапогова, 1999).

„Rotaļas un pasakas – tā ir labākā agras bērības skola.” (Svenne, 1930, 143). Pasakas jau kopš seniem laikiem ir izmantotas kā audzināšanas metode. Bērniem ir daudz un dažādi jautājumi par viņiem vēl nesaprotamām lietām un parādībām dzīvē. Caur pasakām bērni saņem dažādas atbildes uz viņu jautājumiem – par dzīvi, par cilvēku attiecībām, par dabu, dzīvniekiem un pasauli. „Pasakām raksturīga pasaule bez robežām, fantāzijas atbrīvotība, visu varošs redzējums, kas izpaužas paradoksu un ačgārnību bagātībā. Piedāvājot palūkoties uz pasauli citām acīm, rakstnieki māca domāt, iedziļināties, secināt.” (Stikāne, 2005, 60).

I. Freiberga atzīmē, ka īpaši piemērotas ir tādas pasakas, kurās galvenais varonis vai varoņi dodas pasaulē, ceļo (Freiberga, Priede, 2007, 58). Lasot vai klausoties pasaku, bērns var iejusties pasakas brīnumainajā pasaulē, izdzīvot līdz pasakas notikumiem, just līdzīgu varoņiem. Izjutot līdzpārdzīvojumu pasakas varoņiem, bērns neapzināti, balstoties uz savu dzīves pieredzi, dzīves vērtībām, pauž pats savu attieksmi – skumst, priecājas un analizē apgūto pasaku. Caur pasakām bērni saprot, kas ir labs un kas ir slikts, jo pasakās vienmēr ir labie un sliktie tēli, sliktos tēlus vienmēr uzvar labais. Līdz ar to bērni saprot, ka slikta rīcība ir nosodāma. Pasakas bērnos attīsta tikumību, morāli, domāšanu, iztēli, fantāziju, sociālās iemaņas.

„Bērna ievadišana literatūras laukā un vispār grāmatu pasaulē nav vieglais darbs, jo te pagaidām citas metodes nav, kā tikai katrā atsevišķā gadījumā rīkoties patstāvīgi, ņemot par izejas punktu bērna īpatnējās tieksmes. Literāriskā audzināšana agrā bērnībā ir ievads plašā mākslas un zinātnes pasaulē, kur vēlākos gados bērns var staigāt patstāvīgi un veidot savu garīgo cilvēku. Lai bērns pats rautos tālāk iekšā gara milžu labirintā, jāgādā, lai ievads uz to būtu viegls un pievilcīgs. Līdz ar to bērns iemīļos grāmatas, ko varam uzskatīt par sevišķi svarīgu panākumu audzināšanas darbā.” (Svenne, 1930, 147).

Secinājumi

- Socializācija ir ļoti nozīmīgs process, socializācijā indivīds apgūst cilvēciskumu un kļūst par kulturālu būtni, apgūst sabiedrībā pastāvošās kārtības, valodu, kultūru, socializācijas procesā cilvēks apgūst visas tās lietas, kas nepieciešamas, lai kļūtu par funkcionējošu locekli sabiedrībā, kurā dzīvo. Visintensīvāk socializācijas process norisinās tieši bērnībā. Personība sāk veidoties jau agrā bērnībā. Visnozīmīgākās lietas cilvēks apgūst socializācijas sākuma stadijā (no dzimšanas līdz pusaudžu gadiem)
- Socializāciju veicinoši un ietekmējoši spēki (aģenti) tie ir ģimene, skola, vienaudži, reliģiskās un brīvā laika pavadīšanas organizācijas, profesionālā vide, masu mediji. Pats galvenais socializācijas aģents ir ģimene.
- Vecākajā pirmskolas vecumā veidojas personības pamati, sociālās vajadzības, uzvedības psiholoģiskie mehānismi. Bērns sāk rīkoties apzināti, apdomā pirms dara. Bērns kļūst apzinīgs, viņam var uzticēties kādus konkrētus pienākumus. Līdz ar 5 gadu vecumu bērns ieiet emocionāli līdzsvarotākā un stabilākā fāzē.
- Viens no svarīgākajiem brīžiem vecākajā pirmskolas vecumā ir psihe jaunveidojuma - sava sociālā „es” apzināšanās. Bērns pamazām apzinās savu vietu sabiedrībā. Bērnam veidojas pašvērtējums. Parādās arī spēja analizēt savu darbību un attiecīgi izdarīt secinājumus.
- Literatūra ir viss, kas ir uzrakstīts, un viss, kas ir grāmatās izdots. Literatūra ir savdabīgs mākslas veids, literatūra ir gan nacionālo, gan vispārcilvēcisko vērtību uzkrājēja, glabātāja un tālākvirzītāja. Literatūra atspoguļo dzīvi, lasot literārus darbus, cilvēki var tik daudz ko uzzināt.
- Pedagogiem un vecākiem ir svarīgi zināt, ko bērns spēs uztvert un saprast, kas bērnam patīk, kas bērnam interesē un kas uz doto brīdi ir aktuāls, ja pedagogi un vecāki spēs piemeklēt tieši tādu literatūru, kas bērnam liksies saistoša un interesanta, bērns daudz ātrāk un ar lielāku prieku apgūs lasītprasmi un vēlēšies vairāk lasīt. Galvenais literatūras žanrs bērnībā nepārprotami ir pasakas. Pasakas ir bērnu uztverei piemērota lasāmviela.

2. Bērnu socializācijas prasmju veidošanās izpēte literāro darbu lasīšanas procesā

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

I. Jurgena grāmatā „*Vispārīgā pedagogija*” atzīmē, ka jebkurš pētījums pedagogijā var būt sekmīgs tikai tad, ja ir izstrādāts tam atbilstošs zinātniskais aparāts (pētījuma objekts, pētījuma priekšmets, pētījuma mērķis, pētījuma hipotēze, pētījuma uzdevumi, pētījuma metodes). Pētnieciskā darba uzdevumu risināšanai ir nepieciešamas tiem atbilstošas metodes. (Jurgena, 1998, 67)

Var secināt, ka pirms pētījuma veikšanas ir jāizanalizē un jāizvērtē, kādas metodes ir jāizvēlas, lai pētījums būtu pēc iespējas produktīvāks un veiksmīgāks, kādas metodes būs piemērotas, lai sasniegtu pētījuma mērķi.

„Metode – noteikta mērķa sasniegšanas, konkrēta uzdevuma risināšanas veids; esamības teorētiskās un praktiskās izpētes paņēmieni un operāciju kopums.” (Jurgena, 1998, 67).

Bakalaura darbā tiek izmantotas teorētiskās pētīšanas metodes un empīriskās metodes.

Teorētiski tiek izziņāta un pētīta literatūra par socializāciju, socializācijas procesu, socializāciju ietekmējošiem faktoriem, par socializācijas prasmju veidošanos vecākajā pirmskolas vecumā, par bērnu vecumposmu attīstības likumsakarībām, par bērnu literatūru, to nozīmi socializācijas procesa sekmēšanā. I. Jurgena atzīmē, ka literatūras izpētes rezultātā uzkrājas zinātniskais materiāls, komentējot un rezumējot lasīto, pētnieks izmanto un pilnveido jautājuma izpētes atsevišķus veidus un paņēmienus (Jurgena, 1998, 68).

Bakalaura darbā tiek izmantotas šādas empīriskās metodes – novērošana, pārrunas, anketēšana, iegūto rezultātu analīze.

I. Jurgena piedāvā šādas empīrisko metožu definīcijas:

novērošana – pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere;

pārrunas – pedagogisko parādību izziņas veids sarunas procesā dabiskos dzīves apstākļos;

anketēšana – grupveida pētīšanas metode, kuru var lietot gan anonīmi, gan pieprasot anketējamās personas vārdu un uzvārdu (Jurgena, 1998, 69 – 71).

2.2. Pētāmās mērķauditorijas apraksts

Pētījums tika veikts Gulbenes X PII sagatavošanas grupā, kuru apmeklēja 15 bērni, vecumā no 5 – 7 gadiem, no tiem 7 ir zēni un 8 ir meitenes. Bērni ir ļoti aktīvi, zinātkāri, ar prieku iesaistās nodarbībās un dažādos pasākumos. Bērni aktīvi gatavojas, mācās, lai ar septembri varētu uzsākt skolas gaitas. Lielākā daļa bērnu pirmsskolas izglītības iestādī vienā grupiņā apmeklēja jau no agrās bērnības grupas.

Fiziskās jomas raksturojums. Bērni labi izpilda pamatkustības, prot orientēties telpā. Spēj noturēt līdzsvaru ejot, skrienot, lecot. Bērniem ir labi attīstīta roku sīkā muskulatūra, spēj veikt darbības ar sīkiem priekšmetiem. Prot turēt un lietot rakstāmpiederumus, otu, pildspalvu un citus darba rīkus un darboties ar tiem. Izjūt mūzikas, kustību ritmu, prot to atdarināt.

Sociālās jomas raksturojums. Nosauc savu vārdu, uzvārdu, dzīvesvietas adresi, valsti, kurā dzīvo. Spēj pastāstīt par saviem ģimenes locekļiem, kā sauc, kur strādā vai mācās. Sadarbojas ar vienaudžiem, pieaugušajiem, pieņem vai noraida ieteikumus, pamato savu viedokli, tomēr bieži vien rodas konfliktsituācijas starp vienaudžiem. Ir grūtības citu cilvēku viedokļa uzklaušanās. Anete bieži vien neņem vērā pieaugušo aizrādījumus, nedarbojas nodarbību laikā, izliekas, ka nedzird pieaugušo aicinājumus un ieteikumus. Ir verbālās komunikācijas prasmes – izsaka lūgumu, pateicību, sasveicinās, jautā, atbild uz jautājumiem, stāsta par sevi, situāciju. Ievēro personīgo higiēnu, tīra zobus pēc pusdienām, mazgā rokas, kad tas nepieciešams, spēj patstāvīgi apģērbties. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus, gatavojas darbam pirms nodarbībām un sakārto savu darba vietu pēc tām. Lielas grūtības bērniem sagādā spēja dalīties ar rotaļlietām, šī iemesla pēc bieži vien rodas konfliktsituācijas. Rolandam un Kristapam ļoti patīk celt mājas no klučiem, tomēr šī darbošanās gandrīz vienmēr beidzas ar konfliktu, jo zēni nespēj savā starpā sadalīt klučus.

Emocionālās jomas raksturojums. Bērni pauž emocijas mijiedarbībā ar vidi, emocionālās reakcijas ir adekvātas situācijai, notikumiem, tomēr ir reizes, kad emocijas nav adekvātas un ir pārspīlētas. Lielākajā daļā gadījumu spēj pārvaldīt savus emocionālos stāvokļus, regulē to izpausmes sabiedrībai pieņemamā veidā, tomēr šajā vecumā bērni vēl nespēj pilnvērtīgi kontrolēt savu uzvedību. Beatrise daudzās situācijās ļoti apvainojas, dusmojas, kliez un pat sit citiem bērniem, nespēj adekvāti reaģēt uz situāciju, ir pārspīlēti emocionāla, ar meiteni darbojas psihologs. Lielākā daļa bērnu uztver citu emocijas, izrāda līdzpārdzīvojumu, līdzjūtību. Spēj izjust savu vainu, saprot, ko ir darījis slikti, izjūt

diskomfortu par savu rīcību, uzvedību, bērni saprot, ka ir rīkojušies slikti un nāk atvainoties. Bērni spēj novērtēt savu rīcību un atvainoties, ja tas ir nepieciešams.

Intelektuālās jomas raksturojums. Lielākā daļa bērnu spēj uztvert stāstītā, lasītā jēgu, atbild uz skolotāja uzdotajiem jautājumiem, pauž savu attieksmi pret to. Viktorija nāk no krievvalodīgo ģimenes un tikai gadu apmeklē pirmsskolas izglītības iestādī, līdz ar to meitenei ir problēmas ar latviešu valodu, bērns nespēj pilnvērtīgi uztvert dzirdēto un izteikt savas domas. Uztver un izprot vienkāršas likumsakarības dabā un sociālajā vidē. Raksturo, salīdzina un grupē objektus pēc dažādām to pazīmēm. Izprot skaitīšanas nozīmi, saskaitīšanas un atņemšanas darbības, spēj pielietot tās reālās situācijās, izprot saikni starp skaitu un ciparu. Radoši izmanto dažādus materiālus, tehnikas un paņēmienus tēlotājdarbībā un rokdarbos. Daudzi bērni jau lasa vārdus un vienkāršus teikumus, atbilstoši savām spējām.

Garīgās jomas raksturojums. Vērtē savu un citu rīcību, pauž attieksmi pret to, spēj izvērtēt, vai rīcība ir bijusi pareiza un adekvāta situācijai. Izrāda saudzīgu attieksmi pret apkārtējo vidi, cieņu pret cilvēkiem, savu un viņu darbu. Saskata apkārtējā vidē nekārtību, netaisnību, tiecas to novērst pēc savas iniciatīvas. Linards, Samanta ir ļoti atbildīgi par uzticētajiem pienākumiem un personiskajām lietām, labprāt veic uzticēto vai paša izvēlēto darbu.

Samanta – gan emocionāli, gan intelektuāli gudra meitene, ļoti mīl palīdzēt skolotājai, ir aktīva, izrāda lielu interesi par veicamajiem darbiem, ar prieku darbojas nodarbībās, arī ārpus tām, ir gatava palīdzēt citiem bērniem. Draudzīga, komunikabla, labi jūtas kolektīvā, spēj atrast kopīgu valodu gan ar grupas bērniem, gan ar grupas skolotājām. Meitenei ir liela atbildības sajūta, vēlme visu izdarīt precīzi.

Kristers – intelektuāli gudrs bērns, veiksmīgi iekļaujas kolektīvā, draudzīgs, komunikabls. Uzdots darbu pēc iespējas ātrāk cenšas pabeigt, vēlme būt pirmajam. Spēj sadarboties ar citiem bērniem, ļoti aktīvs, ekstraverts bērns.

Viktorija – klusa, pasīva, ikdienā pārsvarā komunicē tikai ar grupas skolotājam un skolotāja palīgu. Pārsvarā rotaļājas viena, reizēm Samanta un Loreta iesaista meiteni savās rotaļās. Meitenei grūti padodas mācības, traucē valodas barjera. Meitene nāk no bērnu nama (ir adoptēta), tādēļ viņas uzvedība diez gan krasi atšķiras no pārējo bērnu uzvedības, grupu apmeklē 7 mēnešus. Meitene apmeklē logopēdu.

Linards – ļoti līdzjūtīgs, emocionāls bērns. Ļoti pārdzīvo savas neveiksmes, bieži raud. Nav pārāk aktīvs, bieži rotaļājas ar Samantu, ar Kristeru ir izveidojušās draudzīgas attiecības. Mācības padodas labi, patīk palīdzēt skolotājām, bērnam ir liela atbildības sajūta, nodarbībās ir ļoti uzmanīgs, klausā skolotājas, vienmēr visu izpilda.

Reinis – intelektuāli gudrs, labi padodas mācības, aktīvs. Vēlas būt grupas līderis, ļoti bieži konfliktē ar citiem bērniem, nepatīk, ja kaut kas nav pa viņa prātam, patīk komandēt un izrīkot citus bērnus. Bieži gan emocionāli, gan fiziski dara pāri citiem bērniem. Ļoti izteiktas nesaskaņas ir ar Beatrisi un Viktoriju.

Sendija – klusa, paklausīga meitene, draudzīga, labi iejūtas grupas kolektīvā, komunicē ar bērniem un pieaugušajiem, rotaļājas ar bērniem. Mācības padodas grūti, meitenei ir vāji attīstīta griba, paškontrolē un mērķtiecība. Draudzējas ar Janu.

Rolands – ļoti aktīvs bērns, kas ir pārņemts ar datorspēlēm, maz interesējas par kādām citām lietām, nav liela atbildības sajūta. Bieži vien neklausā skolotājas, neveic nodarbībā piedāvātos darbus. Draudzējas ar grupas zēniem, bieži vien konfliktē ar meitenēm, dara tām pāri.

Alvis – kluss, intraverts, paklausīgs bērns, spēj rotaļāties ar citiem bērniem, tomēr arī labprāt spēlējas viens, spēj sadzīvot ar grupas bērniem, grupā nekonfliktē. No rītiem nākot uz bērnu dārzu bieži raud, tomēr ātri vien nomierinās un iejūtas.

Beatrise – intelektuāli gudra, aktīva meitene. Cenšas visus izrīkot un komandēt, vēlas būt līdere. Ļoti bieži konfliktē ar citiem bērniem, izteikti dara pāri citiem grupas bērniem, neklausā skolotājas, lieto rupjus vārdus, nespēj savaldīties, nespēj mierīgi sadzīvot kolektīvā, neprot dalīties un atzīt to, ka ir rīkojusies nepareizi, meitene apmeklē bērnu dārza psihologu, vecāki ved meiteni pie neirologa.

Anete – labi padodas mācības, ir aktīva. Nespēj sadzīvot kolektīvā, bieži konfliktē, sūdzas par citiem bērniem, dara pāri citiem bērniem, tomēr vienmēr saprot savu rīcību un atvainojas. Draudzējas ar Beatrisi, vēlas visu darīt kā Beatrise.

Laura – mierīga, gudra, ļoti akurāta meitene. Draudzīga, spēj komunicēt ar pieaugušajiem un bērniem, labi jūtas starp grupas bērniem, ar prieku darbojas, ir izpalīdzīga, prot dalīties.

Kristaps – aktīvs zēns, ļoti patīk sportiskas aktivitātes, interesējas par auto sportu diezgan grūti padodas mācības, trūkst paškontroles un spējas noturēt uzmanību. Grupā bieži konfliktē, kaujas gan ar zēniem, gan meitenēm. Pārsvarā rotaļājas viens, nemēģina draudzēties ar pārējiem grupas bērniem.

Jana – mierīga, klusa, kautrīga meitene, tomēr draudzīga, rotaļājas ar grupas meitenēm, vairāk pasīva nekā aktīva, klausā skolotājas, labi jūtas bērnu dārzā, grupā. Mācības grūtības nesagādā.

Loreta – aktīva meitene, kura vairāk draudzējas ar zēniem kā ar meitenēm. Labi padodas mācības, akurāta, apzinīgi veic uzdoto darbu, ļoti patīk palīdzēt skolotājām, draudzīga, komunikabla, labi jūtas kolektīvā un sadzīvo ar pārējiem bērniem. Māk dalīties un sadarboties.

Markuss – reti apmeklē bērnu dārzu, grupā iekļaujas labi, spēj komunicēt un rotaļāties ar citiem bērniem, maz izrāda iniciatīvu, skatās, ko dara citi bērni, bērnu dārzu apmeklē pirmo gadu. Apmeklē masieri.

Izvērtējot grupas bērnus var secināt, ka kopumā grupas bērni ir attīstīti atbilstoši savam vecumam. Ikdienā novērojot un darbojoties ar bērniem autore secina, ka ir jāpiestrādā pie šādām lietām:

- Mācīties biežāk lietot vārdus paldies un lūdzu.
- Trenēties atbildēt uz jautājumu ar pilnu teikumu, stāstīt pilnos teikumus.
- Pēc darbošanās vai spēlēšanās, sakārtot savu darba vietu un rotaļlietas.
- Būt saudzīgākiem vienam pret otru, pret dabu, rotaļlietām, utt..
- Spēt izvērtēt savu un citu cilvēku rīcību, pārrunu ceļā atrast taisnību.
- Mācīties redzēt arī savus sliktos darbus.
- Mācīties savaldīt savas emocijas, uzvesties adekvāti situācijai.
- Būt iejūtīgākiem, pieklājīgākiem vienam pret otru, nedarīt otram pāri.
- Mācīties atzīt savu vainu un atvainoties
- Izkopt prasmi risināt dažādas problēmsituācijas.

Trīs grupas bērni – Viktorija, Beatrise, Markus, kuriem ir vāji attīstīta kāda no jomām vai ir kādas problēmas, darbojas ar speciālām metodēm pie bērnudārza speciālajiem pedagogiem – masieris, logopēds, psihologs.

Lielākās grūtības sagādāja sadarbības prasmes ar vienaudžiem, citu cilvēku viedokļu uzklaušanās. Ir jāstrādā pie bērnu sadarbības prasmju veicināšanas. Bērni nevēlas dalīties ar rotaļlietām, konfliktē par tām.

Lielākā problēma šajā grupā ir tāda, ka bērni savā kolektīvā nespēj pieņemt meiteni - Viktoriju, kas nāk no krievvalodīgo ģimenes, nespēj savā starpā pilnvērtīgi sazināties, nevēlas spēlēties, pat izsaka nepatīkamus komentārus par viņu. Beatrise un Reinis bieži dara pāri Viktorijai gan fiziski, gan emocionāli. Audzinātājas ikdienas strādā pie šīs problēmas.

Beatrise, Anete, Reinis, Rolands un Kristaps ir bērni, kuriem ir sava veida socializācijas problēmas, viņi nespēj mierīgi sadzīvot kolektīvā.

2.3. Vecāku anketēšana

Anketēšanā piedalījās 10 respondenti (grupas vecāku bērni). Respondenti anketas (pielikums nr. 1) aizpildīja anonīmi. Anketēšana tika veikta pirms praktiskā darba ar bērniem, lai iepazītos un izzinātu reālo situāciju – vai vecāki lasa bērniem priekšā daiļliteratūru, cik bieži vecāki lasa grāmatas saviem bērniem, kādu literatūru izvēlas, vai pēc daiļdarba lasīšanas vecāki kopā ar bērnu pārrunā daiļdarba saturu, cik daudz laika dienā bērns pavada pie televizora vai datora, kādas ir bērna socializācijas prasmes.

Anketas jautājumi:

1. Vai Jūs lasāt savam bērnam priekšā daiļliteratūru?

Visi vecāki atbildēja, ka lasa saviem bērniem priekšā daiļliteratūru.

2. Cik bieži Jūs lasāt priekšā savam bērnam?

Tieši puse no aptaujātajiem respondentiem bērniem grāmatas lasa retāk kā reizi nedēļā un tikai 20% lasa bērniem priekšā grāmatas katru dienu (skat. attēlu nr. 1)

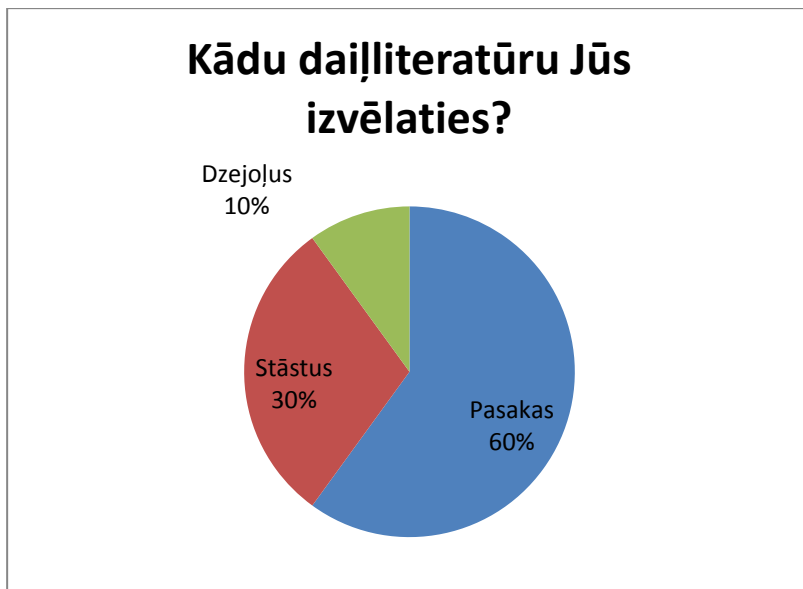
1. attēls



3. Kādu daiļliteratūru Jūs izvēlaties?

Vairums, 60 % no aptaujātajiem vecākiem, atzīmē, ka izvēlas saviem bērniem priekšā lasīt pasakas, 30 % stāstus un tikai 10 % lasa dzejoļus (skat. attēlu nr. 2)

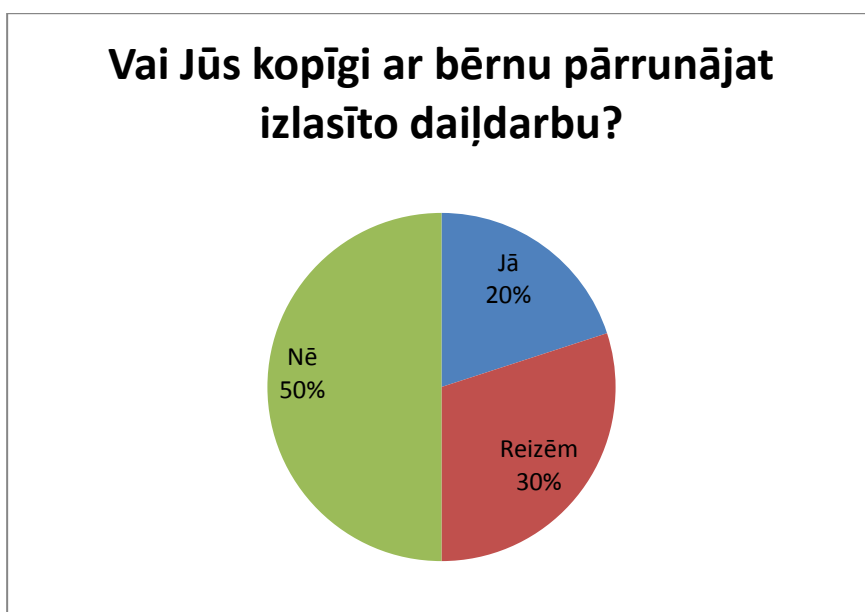
2. attēls



4. Vai Jūs kopīgi ar bērnu pārrunājat izlasīto daiļdarbu?

Tieši puse no aptaujātajiem vecākiem atbildēja, ka nepārrunā izlasīto daiļdarbu kopīgi ar bērnu (skat. attēlu nr. 3)

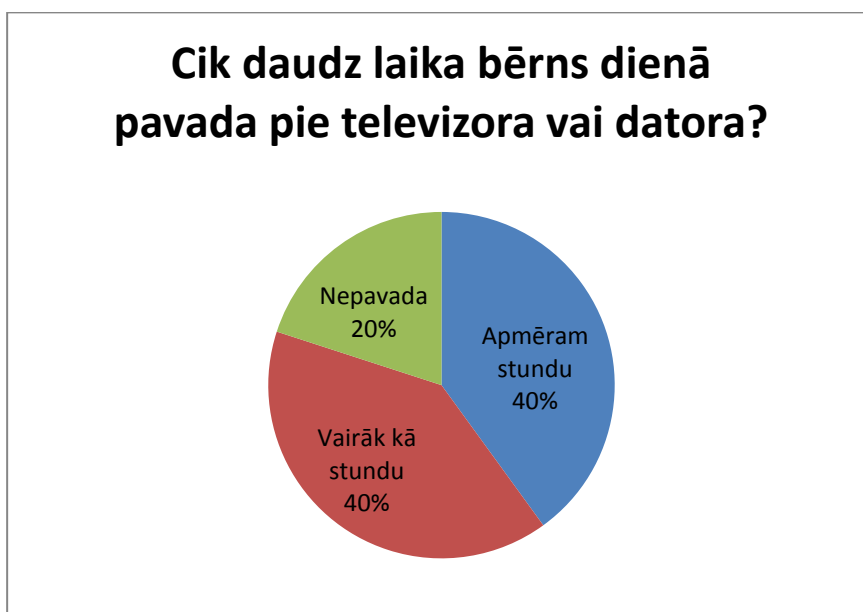
3. attēls



5. Cik daudz laika bērns dienā pavada pie televizora vai datora?

80 % no aptaujātajiem vecākiem apliecina, ka viņu bērni dienā pie televizora vai datora pavada aptuveni stundu un vairāk, tikai 20 % praktiski nepavada laiku pie televizora vai datora (skat. attēlu nr. 4)

4. attēls



6. Kā Jūs vērtējat sava bērna socializācijas prasmes?

20 % no aptaujātajiem vecākiem apzinās, ka viņu bērniem ir jāuzlabo socializācijas prasmes (skat. attēlu nr. 5).

5. Attēls



Apkopojot un analizējot anketēšanas rezultātus var secināt, ka pilnīgi visi no aptaujātajiem vecākiem lasa saviem bērniem priekšā daiļliteratūras darbus. Tomēr tas nenotiek visai bieži, tikai 20 % lasa bērniem grāmatas katru dienu, pārējie tikai reizi nedēļā un retāk. Grāmata ir jaunas informācijas avots, kas jā māca bērnam tā arī uztvert.

Šāda vecuma bērniem vecāki dod priekšroku pasaku lasīšanai, bērniem nepārprotami pasakas ir tuvākais un saprotamākais literatūras žanrs. Tomēr, kā darbā minēts, pasaka sevī ietver daudz un dažādus simbolus, tādēļ būtu ļoti svarīgi pārrunāt ar bērniem lasīto darbu, lai bērns to vairāk izprastu un spētu no pasakas kaut ko iemācīties, vērojot anketēšanas rezultātus, var secināt, ka 50% no vecākiem to nedara. Ir svarīgi uzdot bērnam jautājumus saistībā ar izlasīto, lai bērns dziļāk un pilnīgāk izprast pasakas īsteno jēgu, līdz ar to bērns veidojas morālā nostāja, līdzjūtība, attieksmes utt..

Var secināt arī to, ka bērni diezgan daudz laika pavada pie televizora vai datora, atsaucoties uz darbā rakstīto ir jāatceras, ka pirmsskolas vecuma bērniem vēl trūkst reālās dzīves pieredzes, tāpēc ekrānā redzēto viņi uztver citādāk nekā pieaugušie, ne viss ko var redzēt internetā un televīzijā bērnam ir vajadzīgs.

Analizējot anketēšanas rezultātus var secināt, ka vecāki nepievērš pārāk lielu uzmanību bērnu literārajai audzināšanai. Bērniem priekšā ir jālasa katru dienu, tas ir ļoti svarīgi personības veidošanās procesos. I. Stikāne grāmatā „*Vērtību pasaule latviešu bērnu literatūrā*” atzīmē kāda ir literatūras nozīme bērna attīstībā.

Literatūras nozīme bērna attīstībā:

- Sekmē mākslas apguvi.
- Veicina saskarsmes prasmes.
- Attīsta fantāziju, radošumu.
- Nodrošina radošu noderīgumu.
- Sekmē runas attīstību, atjautību.
- Sniedz iespēju izpausties.
- Sniedz padomus, iedrošinājumu.
- Nodrošina piederības sajūtu.
- Veicina ētiskās un estētiskās jūtas.
- Sekmē empātiju. (Stikāne, 2005, 23)

Var secināt, ka literatūras apguvei ir neaizstājama loma bērna personības attīstības procesos, ļoti daudzos literārajos darbos runā par mīlestību, draudzību un prasmī piedot, prasmī sadarboties, u. c., literārie darbi nepārprotami izglīto bērnus.

2.4. Praktiskais darbs ar bērniem

Lai novērtētu bērnu socializācijas prasmes tiek izvirzīti šādi kritēriji:

- draudzīgums, biedriskums;
- prasme piekāpties;
- prasme dalīties;
- prasme sadarboties.

Bērni tika novēroti un izvērtēti atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem (skat. tabulu nr. 1).

Tabula nr. 1 Bērnu raksturojums pēc izvirzītajiem kritērijiem

Kritēriji Vārds	draudzīgums, biedriskums	prasme piekāpties	prasme dalīties	prasme sadarboties
Kristers	V	B	D	B
Viktorija	D	D	B	D
Linards	V	B	D	V
Reinis	B	N	N	D
Sendija	V	B	B	B
Rolands	B	N	N	D
Alvis	V	V	B	B
Anete	B	D	N	D
Samanta	V	B	B	B
Laura	V	B	V	B
Kristaps	D	N	D	N
Jana	V	B	B	B
Beatrise	D	N	N	D
Loreta	V	B	V	V
Markuss	B	B	D	D

Ar burtu V tabulā tiek atzīmēts, ja bērnam šīs prasmes piemīt vienmēr, ar burtu B - prasmes piemīt bieži, ar burtu D – dažreiz, ar burtu N – tiek atzīmētas prasmes, kuras bērnam nepiemīt nekad.

Bērni tika vēroti dažādās ikdienas situācijās, nodarbībās, rotaļu laikā, pastaigā. Balstoties uz šiem vērojumiem arī tika izveidota tabula. Aplūkojot tabulu var secināt, ka vislielākās problēmas sagādā prasme piekāpties un prasme dalīties, bērniem šajā vecumā vēl ir raksturīgs egocentrisms, šim vecumam ir raksturīgi tas, ka bērni nevēlas dalīties, tomēr ar bērniem ir jāstrādā, bērni ir jāizglīto, lai bērni šo problēmu iemācītos atrisināt mierīgā un pieņemamā veidā.

Darba autore – turpmāk tekstā skolotāja.

Ir rīts, bērni ierodas pirmsskolas izglītības iestādē, Laura ir paņēmusi līdzīgu maisiņu ar konfektēm. Ikviens bērns, kas jau ir ieradies bērnudārzā, vēlas draudzēties ar Lauru, jo meitenei ir līdzīgas konfektes. Skolotāja palūdz, lai pagaidām meitene konfektes noliek uz viņas galda. Tā kā skolotāja ir autoritāte bērniem, meitene lūgumu izpilda.

Pēc brokastīm skolotāja uzsāk sarunu ar bērniem par to, ka ir jādalās ar visiem bērniem, ka draudzību nevar iegūt ar konfekti, draudzību iegūst citādos veidos. Skolotāja aicina bērnus noklausīties kādu pasaku par draudzību – Dzidras Rinkules Zemzares pasaku „Draudzības spēks” (*pielikums nr. 2*).

Pasaka „Draudzības spēks” stāsta par puķuzirnīti, kurš bija tikko sācis augt, taču ļaunā nezāle – vārpata nevēlējās pieļaut, lai puķuzirnītis izaug un skaisti uzzied, tomēr saulgrieze palīdzēja mazajam puķuzirnītim izrauties no ļaunās vārpatas un drīz vien gan puķuzirnītis, gan saulgrieze skaisti uzziedēja. Kad pasaka izlasīta skolotāja uzdod bērniem jautājumus par to.

Skolotāja: par ko stāsta šī pasaka?

Pārsvarā bērni atbild, ka tā bija par draudzību, par to, ka saulgrieze palīdzēja puķuzirnītim.

Kristers: vienmēr ir jāpalīdz un nedrīkst smieties, ja kāds cits nokrīt vai notiek kāda cita nelaime.

Viktorija, meitene, kurai ir grūti uztvert latviešu valodu, : *pasaka bija par puķēm, ka tās auga.*

Jana: par palīdzēšanu.

Linards: dzīvē vissvarīgākais visu darīt ar lielu mīlestību, tad arī viss labi izdodas. Šī atbilde bija ļoti patiesa un sirsnīga, pat netipiska šāda vecuma bērnam.

Skolotāja: kā jūs, bērni, vērtējat vārpatas rīcību?

Reinis: *vārpata bija ļauna, viņa negribēja ļaut puķuzirnītīm augt un ziedēt.*

Sendija: *vārpata rīkojās slikti, viņa speciāli aizsedza saulīti, lai puķuzirnītis to nevarētu redzēt.*

Rolands: *puķuzirnītīm bija labi, ka saulgrieze viņam palīdzēja, savādāk vārpatas pēc puķuzirnītis nebūtu izaudzis! Tas bija ļoti slikti.*

Skolotāja: kāpēc vārpata tā rīkojās?

Markuss: *es nezīnu.*

Loreta: *vārpata bija slihta.*

Kristers: *vārpata baidījās, ka puķuzirnītis izaugs liels.*

Anete: *varbūt vārpata baidījās, ka puķuzirnītis aizsegs sauli viņai.*

Skolotāja: pastāstiet par kādu reizi, kad jūs esat rīkojušies slikti, kāpēc jūs tā rīkojāties?

Beatrise: *sameloju audzītei, ka sāp vēders, es negribēju iet uz dejām.*

Rolands: *kad es nācu uz dārziņu, es nedevu brālim roku, skrēju pa priekšu, brālis bija dusmīgs un zvanīja mammai. Man nepatīk iet ar brāli rokās.*

Laura: *es neklausu vecmammu, man negribas tos burtus mācīties, man labāk gribas spēlēties.*

Anete: *es iesitu Janai tāpēc, ka paņēma manu lietussargu, es zinu, tā darīt nedrīkst, es jau samīļoju Janu.*

Skolotāja: kāda bija saulgrieze, kā viņa rīkojās?

Reinis: *labi, saulgrieze nebija slihta.*

Samanta: *rīkojās ļoti labi, palīdzēja puķuzirnītīm, savādāk puķuzirnītis būtu nomiris.*

Linards: *saulgrieze bija izpalīdzīga, draudzīga, nebija tāda kā sliktā vārpata.*

Skolotāja: kas ir īsti draugi, kādiem tiem jābūt?

Alvis: *draugs ir Kristers, jo viņam var dot savas jaunās rotaļlietas.*

Anete: *draugiem jābūt mīļiem, jāpalīdz.*

Samanta: *draugi ir tie, kas grupiņā dzīvo draudzīgi, nekaujas un nedara citiem bērniem pāri.*

Sendija: *draugu ir daudz, tie ir bērni, ar kuriem kopā var rotaļāties.*

Skolotāja: kā var iegūt draugus?**Laura:** *draugus var iegūt kopā rotaļājoties.***Anete:** *draugus var iegūt tad, ja esi draudzīgs, nedari pāri citiem bērniem, nekaujies.***Kristaps:** *draugus var iegūt, ja dalies ar tiem ar rotaļlietām.***Alvis:** *draugus var iegūt tad, ja esi mīļš un draudzīgs.*

Pēc bērnu atbildēm var spriest, ka bērni ir uztvēruši pasakas jēgu, kopīgi pārrunājot, bērni to izprot vēl labāk. Bērni spēj objektīvi novērtēt slikto rīcību un labu rīcību, izteikt savas domas par to. Pastāstot par savu slikto rīcību bērni vēl vairāk apzinājās to, ka ir rīkojušies slikti (katra bērna stāstītā situācija tika vēl sīkāk pārrunāta). Anete uzsvēra to, ka zina, ka tā rīkoties nedrīkst. Bērni apzinās, ka rīkojas slikti, tomēr šajā vecumā daudziem bērniem vēl trūkst paškontroles spēju, bieži vien trūkst arī līdzjūtības spēju.

Vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem vēl nav pilnībā izveidojusies pārliecību un vērtību sistēma, šajā vecumā vecākiem un pedagogiem ir jāstrādā ar bērniem tā, lai šīs pārliecības un vērtības veidotos maksimāli korektas un pozitīvas.

Skolotāja kopā ar bērniem noskaidro, kas tad ir īsti draugi, un pārrunā arī to, ja uz bērnudārzu nes saldumus, tad ir jānes tik, lai pietiek visiem bērniem. Pēc pasakas lasīšanas un pārrunāšanas skolotāja konfektes sadala visiem bērniem. Šī saruna piesaista bērnus, visi ir aizdomājušies par pārrunāto, par to, kas ir draugi, kā tos iegūt, arī pēc pasakas pārrunāšanas bērni izsaka savas domas par šodien runāto.

Bieži vien grupiņā nākas dzirdēt tādas frāzes kā – *es ar tevi šodien draudzējos, es ar tevi šodien nedraudzēšos, tu ar mani šodien draudzēsies?* Bieži vien šī „draudzēšanās” ir atkarīga no tā, vai bērnam ir līdzī kāda jauna un skaista manta līdzī, ar kuru arī citi grib parotaļāties. Draudzība šajā vecumā vēl nav noturīga un objektīva. Īpaši tas ir saskatāms meiteņu vidū, draudzenes mainās pat vairākas reizes dienā, zēni šajā grupiņā savā starpā ir draudzīgāki, jau var redzēt, ka starp daudziem zēniem ir izveidojusies īsta draudzība, piemēram, Linards un Kristers vienmēr visu dara kopā, ļoti jauki kopā rotaļājās, nestrīdas, palīdz viens otram.

Spriežot pēc bērnu atbildēm, bērni saprot, ka draudzību neiegūst ar konfektēm vai jaunām rotaļlietām, bet gan ar labām rakstura īpašībām un labiem darbiem vienam pret otru, Jāmāk būt draudzīgam, jāmāk dalīties un reizēm arī piekāpties. Bērni atbildot uz jautājumiem piemin draudzīgumu, prasmi dalīties, prasmi sadzīvot ar vienaudžiem, kā arī Laura izteicās, ka draugus var iegūt kopā rotaļājoties – prasme sadarboties.

Sadalot konfektes visiem, tika uzsvērts, ka visi ir draugi. Ar konfekšu palīdzību Laura centās panākt, ka ir uzmanības centrā, ka visi bērni viņu uzskata par labu draudzeni, bērniem šajā vecumā ir svarīgi būt novērtētiem vienaudžu acīs. To uzsver arī G. Svence „Attīstības psiholoģijā”, ka šajā vecumā par galveno saskarsmes motivācijas pamatu kļūst bērna vajadzība gūt vērtējumu pieaugušo un vienaudžu acīs (Svence, 1999, 88).

No rīta meitenes (Beatrise, Laura, Sendija un Anete) rotaļājas leļļu stūrīti, spēlē mammas un meitas. Sendija vēlas būt mamma. Rodas konfliktsituācija starp meitenēm, Anete paziņo Sendijai (meitene nāk no maznodrošinātas ģimenes), ka viņa nevar tēlot mammu, jo mammām nav tādas „parastas, nesmukas kleitas”, un vispār viņa var tēlot tikai kaķi. Skolotāja iesaistās meiteņu strīdā, paskaidro, ka mammām var būt dažādas kleitas, ka visas kleitas ir skaistas, arī Sendijas kleita ir ļoti skaista un to, ka cilvēku neviens nevērtē pēc drēbēm vai pēc izskata, bet gan pēc darbiem, pēc cilvēka rakstura.

Sākoties nodarbībai skolotāja jautā bērniem, vai viņi zina, ko nozīmē sakāmvārds – neskati vīru pēc cepures. Linards zina atbildēt, ka nedrīkst cilvēku vērtēt pēc apģērba, arī Samanta pievienojas viņa atbildei. Skolotāja aicina noklausīties Dzidras Rinkules – Zemzares pasaku „Eža puķe”, (*pielikums nr. 3*) tad bērni sapratīs, ko īsti nozīmē šis sakāmvārds.

Dzidras Rinkules – Zemzares pasaka „Eža puķe” stāsta par to, ka kādam dārzniekam bija siltumnīca, pilna ar visskaistākajām puķēm, kādu dienu dārznieks ienesa siltumnīcā mazu, zaļu, adatainu augu – kaktusu. Citas puķes apsmēja kaktusu, pat jutās aizvainotas, ka viņām ar tādu jādzīvo zem viena jumta. Tomēr kādā dienā, kad visas pārējās puķes jau bija pārziedējušas, kaktuss uzziedēja tik skaisti, ka roze no skaudības nodrebēja.

Skolotāja: par ko mums stāsta šī pasaka?

Jana: *par to, ka puķes auga siltumnīcā un nevarēja tajā sadzīvot, apsmēja viena otru.*

Linards: *puķes negribēja Ežapuķi, jo viņa nebija skaista, sākumā, vēlāk skaisti uzziedēja.*

Anete: *pārējās puķes negribēja draudzēties ar Ežapuķi, jo tas nebija pārāk skaists.*

Sendija: *puķes abižoja kaktusu.*

Skolotāja: kā puķes izturējās pret Ežapuķi?

Alvis: *ļoti slikti.*

Beatrise: *jā, ļoti slikti, viņas apsmēja Ežapuķi, Ežapuķe neko sliktu tām puķēm nebija izdarījusi.*

Samanta: *puķes bija ļaunas.*

Laura: *puķes slikti rīkojās.*

Skolotāja: **kā Ežapuķe izturējās pret pārējām puķēm?**

Jana: *Ežapuķe bija laba pret citām puķēm.*

Reinis: *Ežapuķe nebija ļauns, viņš normāli runāja ar puķēm, bet tās viņu apsmēja, gribēja draudzēties.*

Anete: *Jā, Ežapuķe nebija tik ļauna kā tās puķes.*

Linards: *Puķes bija sliktas, bet Ežapuķe bija laba un labi izturējās un runājās ar puķēm.*

Skolotāja: **kā jutās Ežapuķe, kad pārējās puķes pret viņu tā izturējās?**

Loreta: *Ežapuķe jutās slikti, droši vien raudāja.*

Laura: *Man ir žēl Ežapuķes.*

Rolands: *Ežapuķei bija ļoti bēdīgi, par viņu smējās.*

Skolotāja: **kā jūs, bērni, būtu rīkojušies rozes vietā?**

Laura: *būtu izturējusi pret Ežapuķi daudz labāk, roze darīja pāri, es nebūtu viņu apsmējusi.*

Jana: *būtu daudz mīļāka pret Ežapuķi, būtu ar viņu runājusies un draudzējusies.*

Kristaps: *nebūtu smējies par Ežapuķi, teicis par viņu sliktus vārdus.*

Skolotāja: **ja mēs iedomātos šādu situāciju arī cilvēku starpā, vai drīkst cilvēku vērtēt pēc ārējā izskata?**

Linards: *nedrīkst, jo cilvēkā galvenais nav ārējais izskats, bet gan tas, vai tas cilvēks ir labs.*

Laura: *ar cilvēku vispirms ir jāparunājas un jāpaspēlējas tikai tad, var saprast, kāds viņš ir.*

Alvis: *pastāsta, ka mamma viņam ir mācījusi, ka nevar vērtēt cilvēku pēc drēbēm, jo ir cilvēki, kuri nevar atļauties nopirkt jaunas un skaistas drēbes, bet tas nenozīmē, ka cilvēks ir sliktāks par citiem, drēbes vēl neko nenozīmē.*

Samanta: *es pa televizoru dzirdēju, ka daudziem cilvēkiem nav ko uzvilkt un nav pat ko paēst.*

Skolotāja: vai tagad jūs saprotat, ko nozīmē sakāmvārds – neskati vīru pēc cepures?

Beatrise: *sakāmvārds nozīmē to, ka nedrīkst apsmiet cilvēku, kuram nav tik skaistas drēbes kā tev un drēbes nav svarīgas.*

Reinis: *nedrīkst domāt sliktu par cilvēku, ja tas nav smuki apģērbies.*

Linards: saka, ka viņš savu mammu un māsu mīl jebkādās drēbēs un viņam ir vienalga, kā viņas izskatās.

Anete: *tā ir taisnība.* Meitene saprot, ka no rīta ir rīkojusies slikti, atvainojas Sendijai, ka bija tā izteikusies par viņas kleitu. Anete arī atnāk pie skolotājas samīļojas un saka, ka tā vairs nedarīs.

Skolotāja kopā ar bērniem ir noskaidrojusi, ka galvenais ir cilvēka rakstura īpašības un iekšiene, nevis ārējais izskats un skaistas drēbes.

Anete, kura norāda Sendijai uz kleitu, savā veidā pazemoja Sendiju, kā arī parādīja to, ka nemāk sadarboties un piekāpties, bet pēc pasakas izlasīšanas un pārrunāšanas, Anete saprata savu slikto rīcību, spēja to atzīt un pat atvainoties. Šī saruna ar bērniem deva vajadzīgo rezultātu, bērni saprata, ka nedrīkst vērtēt cilvēku pēc ārējā izskata, bet gan pēc rakstura īpašībām.

Bērnu atbildes liek saprast, ka bērni ir ļoti gudri, zinoši un pieklājīgi, zina, kā rīkoties attiecīgā situācijā, tomēr šajā vecumā šīs zināšanas vēl netiek pilnībā pielietotas. Bērni bieži vien grupiņā izsaka viens otram komplimentus par izskatu, par paveiktajiem darbiņiem, tas ir ļoti labi, bērni mācās izteikt savu viedokli, vērtēt. Lai arī šajā vecumā bērni jau mācās kontrolēt to, ko saka, nesaka visu, ko domā, tomēr reizēm gadās arī dzirdēt negatīvas, pat aizvainojošas piezīmes, bērniem ir jāmacās būt tolerantiem un pieklājīgiem, jāmacās izteikt savu viedokli tā, lai tas neaizvainotu otru bērnu.

Pēcpusdienā bērni rotaļājas pie galda ar galda spēlēm. Loreta un Linards liek „puzli”, Beatrise spēlējas ar vārdu kartītēm, pēkšņi Beatrise paziņo, ka vēlas „puzli” un viņa nevēlas to likt kopā ar Loretu un Linardu, bet viena pati. Skolotāja piedāvā Beatrisei izvēlēties kādu citu „puzli”, Beatrise tam nepiekrīt un dodas pie Linarda un Loretas, izjauc viņu salikto „puzli” un izmētā gabalus pa grupas grīdu, sāk raudāt un aizskrien uz garderobi. Skolotāja veic pārrunas ar Beatrisi par viņas uzvedību un lūdz salasīt izmētāto „puzli”. Beatrise ir nomierinājusies, salasa „puzli”, Linards un Loreta palīdz meitenei, neskatoties uz to, ka Beatrise izjauca to, ko bērni bija salikuši.

Skolotāja aicina bērnus doties uz paklāja un noklausīties O. Vācieša dzejoli „Viens pats” (skat. pielikums nr. 4). Dzejolis stāsta par zēnu, kurš nevēlas draudzēties un dalīties, vēlas visu darīt viens, tomēr visu viens neizdarīsi. Kad dzejolis izlasīts skolotāja uzdod bērniem jautājumus.

Skolotāja: par ko mums stāsta šis dzejolis?

Loreta: *Par zēnu, tas gribēja visu sev, negribēja spēlēties ar citiem bērniem.*

Laura: *Jānis visu gribēja viens pats.*

Linards: *Jānis negribēja dalīties ar citiem bērniem ar šūpolēm, bet spēlēt futbolu viens pats nevar.*

Reinis: *Jānis bija skops.*

Skolotāja: Jānis negribēja dalīties ar šūpolēm ar citiem bērniem, viņš rīkojās pareizi vai nē? Kāpēc?

Kristers: *Nē, šūpoties jau vienam ir labi, bet kad jāspēlē futbols tad vajag vairāk bērnus, lai varētu spēlēt, „ķerenēs” arī.*

Beatrise: *Jānis rīkojās slikti, pēc tam vairs bērni negribēs ar tevi spēlēties, kad tā darīsi.*

Laura: *Rīkojās nelabi, ir jādalās ar citiem bērniem, nevar visu tikai sev.*

Skolotāja: ko jūs, bērni, ieteiktu Jānim, kādu padomu dotu?

Linards: *Būt draudzīgākam, dalīties ar citiem bērniem.*

Kristers: *Spēlēties kopā ar bērniem.*

Laura: *Nebūt tādām, draudzēties ar bērniem, palaist šūpolēs.*

Loreta: *Būt draudzīgam, lai vēlāk ir ar ko spēlēties.*

Pēc dzejoļa pārrunāšanas Beatrise pienāk pie skolotājas un atvainojas par to, kā iepriekš tā ir rīkojusies, pastāsta, ka negribēja tā darīt, tomēr viņai ļoti gribējās „puzli”, bet tagad viņa saprot, ka vajadzēja spēlēties kopā ar Loretu un Linardu.

Beatrise ir bērns, kuram ir izteiktas socializācijas problēmas, Beatrise māc sadzīvot kolektīvā tikai tad, ja viss notiek pēc viņas prāta, meitene nemāk piekāpties, dalīties, sadarboties, bieži raud, klieudz, kaujas, daudziem bērniem nepatīk rotaļāties kopā ar Beatrisi.

Pēc daiļdarba iepazīšanas Beatrise ir sapratusi savu nepareizo rīcību, par to liecina tas, ka meitene spēja atnākt pie skolotājas, atvainoties un atzīt to, ka šajā situācijā bija rīkojusies nepareizi. Var secināt, ka Beatrise ir pareizi uztvērusi dzejoļa jēga, sasaistījusi, dzejolī apskatīto bērna uzvedību, ar savu uzvedību un sapratusi, ka viņas uzvedība bija nepareiza.

Ņemot vērā Beatrices uzvedību pēc dzejoļa pārrunāšanas, var secināt, ka literārā darba izmantošana šajā situācijā bija produktīva un deva vēlamu rezultātu.

Kopsavilkums

Izvērtējot bērnu atbildes un novērojot bērnus var secināt, ka literāro darbu iepazīšanas process spēj uzlabot bērnu savstarpējās attiecības, spēj pozitīvi ietekmēt socializācijas prasmju veidošanos. Iepazīstot literāro darbu, tā varoņus, varoņu rīcību, situācijas kādās nonāk darba varoņi, bērni saskata līdzības ar savām ikdienas situācijām. Izvērtējot, izanalizējot literāro varoņu rīcību, uzvedības modeļus, bērni gūst pieredzi, piemēru, mācās kā pareizāk rīkoties attiecīgā situācijā, kā arī spēj saprast savas kļūdas.

Literāro darbu izmantošana socializācijas prasmju sekmēšanā ir ilglaicīgs un darbietilpīgs process, kuru pedagogiem jāizmanto savā darbā ikdienas, lai tas nestu manāmus rezultātus.

Pētījuma hipotēze – vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācija veidojas sekmīgāk, ja literārie darbi tiek atlasīti atbilstoši konkrētajai situācijai, bērnu interesēm, pieredzei - apstiprinās.

Secinājumi

- Vecākajā pirmsskolas vecumā bērni spēj objektīvi izprast dzirdēto, redzēto. Lielākoties spēj uztvert un izprast literāra daiļdarba galveno domu, māk izteikt par to savu viedokli, izvērtēt daiļdarba varoņu rīcību.
- Kopā ar bērniem pārrunājot daiļdarbu, uzdodot bērniem jautājumus par to, bērni labāk izprot un aizdomājas par daiļdarba saturu.
- Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācija veidojas sekmīgāk, ja literārie darbi tiek atlasīti atbilstoši konkrētajai situācijai. Iepazīstot literāro darbu, tā varoņus, varoņu rīcību, situācijas kādās nonāk darba varoņi, bērni saskata līdzības ar savām ikdienas situācijām. Izvērtējot, izanalizējot literāro varoņu rīcību, uzvedības modeļus, bērni gūst pieredzi, piemēru, mācās kā pareizāk rīkoties attiecīgā situācijā, kā arī spēj saprast savas kļūdas.
- Pētījuma hipotēze – vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācija veidojas sekmīgāk, ja literārie darbi tiek atlasīti atbilstoši konkrētajai situācijai, bērnu interesēm, pieredzei - apstiprinās.

Secinājumi

- Socializācija ir ļoti nozīmīgs process indivīda attīstībā, socializācijas process norisinās visu cilvēka mūžu. Socializācija sagatavo individuālo lomu, nodrošinot cilvēkam nepieciešamos ieradumus, pārlicības un vērtības, attiecīgus modeļus, emocionālo reakciju un uztveres veidu, kuriem ir nepieciešamās prasmes un zināšanas, kā arī nodrošina informācijas nodošanu no vienas paaudzes otrā.
- Ar socializāciju veicinošiem un ietekmējošiem spēkiem saprot grupas un sociālos kontekstus, kuru ietvaros notiek socializācijas process. Visās kultūrās ģimene ir pats galvenais socializācijas aģents. Ģimene ir pirmais kolektīvs, kurā veidojas cilvēka personība.
- Bērība ir arī pats svarīgākais laiks socializācijas procesam, jaunajā cilvēkā tiek veidots pamats, kurš tālāk jāattīsta, jāpapildina un ar kuru turpmākā dzīve būs jādzīvo. Milzīga loma bērna socializācijā ir bērnu spēlēm un rotaļām. Pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās bērns iegūst pirmās zināšanas par cilvēku dzīvi, mācās ievērot formālās prasības, disciplīnu un kārtību, mācās sadarboties un sazināties ar citiem.
- Vecākais pirmsskolas vecums ir ļoti nozīmīgs bērna psihiskajā attīstībā, šajā dzīves periodā sāk formēties jauni darbības un uzvedības psiholoģiskie mehānismi. Vecākajā pirmsskolas vecumā veidojas personības pamati, sociālās vajadzības. Bērns sāk rīkoties apzināti, apdomā pirms dara. Šis ir periods, kurā norit cilvēcisko attiecību tālākā apgūšana, kas norit bērnam spēlējot lomu un sižeta rotaļas, komunicējot ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Bērna attīstība līdz 5 - 7 gadiem ir personības attīstības nozīmīgākie gadi.
- Literatūra ir nenovērtējams zināšanu avots, kurā var atrast informāciju praktiski par visām dzīves jomām. Literatūra spēj iekļūt cilvēka garīgajā pasaulē. Pareizi pasniedzot daiļdarbu, bērns no tā iegūst būtisku pieredzi, gan tikumisko, gan arī attīsta dažādas prasmes kā, piemēram, trenē atmiņu, koncentrē uzmanību utt. Bērns spēs uztvert literāro darbu, ja literārais darbs būs atbilstošs bērna psihiskās attīstības posmam.
- Vecākajā pirmsskolas vecumā bērni lielākoties spēj uztvert un izprast literāra daiļdarba galveno domu, māk izteikt par to savu viedokli, izvērtēt daiļdarba varoņu rīcību. Kopā ar bērniem pārrunājot daiļdarbu, uzdodot bērniem jautājumus par to, bērni labāk izprot un aizdomājas par daiļdarba saturu. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu socializācija veidojas sekmīgāk, ja literārie darbi tiek atlasīti atbilstoši konkrētajai situācijai.

Izmantotā literatūra

1. Autoru kolektīvs. (2000) *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 248 lpp.
2. Avišāne, S. *Socializācijas procesa veicināšanas iespējas skolotāju, skolēnu un vecāku sadarbībā un mijiedarbībā*. (07. 2012.)
http://www.valoda.lv/downloadDoc_31/mid_527 (Skatīts 06.11.2013.)
3. Belte, M. *Socializācija, socializācijas faktori - ģimene, līdzaudži, masu mēdiji, skola*. (26.03. 2010.)
http://www.b2binfo.lv/lat/interesantas_temas/?doc=758 (Skatīts 28.03.2011.)
4. Bernstreins, B. (2003) *Kentaurs 21. Nr. 30*. Minerva, 196 lpp.
5. Dreila, A. *Pašapziņa un pašvērtējums*. (26. 08. 2007)
<http://www.jakut.eriga.lv/index.php?q=node/153> (Skatīts 14.04.2011.)
6. Grīnvalde, L. (2010) *Ideju krātuve pirmsskolai 3*. Rīga: Zvaigzne ABC, 149 lpp.
7. Gural, M, Sezer, T, Güven, G, Azkeskin, E. (02. – 04. 2013.) *Investigation of the relationship between social skills and self – management behaviors*. (Autora tulkojums)
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=e25a6b0e-ba70-4f3e-9353-178f5eaaddd3%40sessionmgr11&vid=2&hid=26> (Skatīts 07.11.2013)
8. Jansone, D. *Viltīgais iztēles un laika zaglis*. (21. 08. 2007)
<http://sandija.eu/2007/08/viltigais-izteles-un-laika-zaglis/> (Skatīts 10.05.2011.)
9. Jurgena, I. (2001) *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: Izglītības soli, 131 lpp.
10. Lavreņuka, J. *Vispārīgā psiholoģija. Lekciju kurss – konspekts neklātienēs un tālmācības studijas studentiem*. Baltijas starptautiskā akadēmija, 101 lpp.
11. Lieģeniece D. (1998) *Sociālās prasmes - mācīsimies sadarboties*. Raka, 129 lpp.
12. Ļubļinska, A. (1979) *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 383 lpp.
13. Odumiņa, I. *Draudzība starp bērniem*. (2012.)
<http://www.calis.lv/berni/psihologija/bernu-uzvediba/draudziba-starp-berniem/> (skatīts 13. 11. 2013.)
14. Omārova, S. (1996) *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: Kamene, 173 lpp.
15. Ozolzīle, G. (2006) *Socioloģija*. Rīga: RTU Izdevniecība, 93 lpp.
16. Priedītis, A. (2003) *Kultūras teorija un vēsture*. AKA, 229 lpp.
17. Stikāne, I. (2005) *Vērtību pasaule latviešu bērnu literatūrā*. Rīga: Raka, 191 lpp.
18. Svence, G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Zvaigzne ABC, 159 lpp.
19. Svenne, O. (1930) *Modernie audzināšanas jautājumi*. Ausekļa izlaidums, 197 lpp.

20. Šiļņeva, L. (2002) *Dzīves jautājumi: sociālā darba un sociālās pedagoģijas teorija un prakse* 7. 316 lpp.

21. Valeinis, V. (2007) *Ievads literatūrzinātnē*. Rīga: Zvaigzne ABC, 222 lpp.

22. Veics, V. (1996) *Uzvedības un saskarsmes kultūra*. Rīga: Junda, 463 lpp.

23. Vigule, D. (1996) *K. Deķēns par pirmsskolas bērna audzināšanu un attīstību*. Rīga: Vārti, 28 lpp.

24. Vorobjovs, A. (1996) *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību apgāds, 323 lpp.

25. Блажес В. В., Ромбандеева Е. И. *Сказки детские*. (11. 06. 2011.) (Autora tulkojums)

<http://www.rubricon.com/qe.asp?qtype=4&qall=1&aid={25109D84-4212-43CB-9510-2589C2B70F0C}&id=399&fstring1=%u0434%u0435%u0442%u0441%u043A%u0430%u044F%20%u0441%u043E%u0446%u0438%u0430%u043B%u0438%u0437%u0430%u0446%u0438%u044F&rq=1&onlyname=checked&newwind=&psize=10&pn=1&selw=checked>
(Skatīts 07.11.2013.)

26. Царакаева, Е . *Социализация детей дошкольного возраста*. (2009) (Autora tulkojums).

<http://works.doklad.ru/view/K8X2nwMSEmU.html>

27. Дятлова, А. *Детская литература*. (15. 08. 2005.) (Autora tulkojums)

http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/DETSKAYA_LITERATURA.html (Skatīts 02.04.2012.)

28. Гидденс, Э. *Социология*. (2006) (Autora tulkojums)

http://society.polbu.ru/giddens_sociology/ch27_i.html (Skatīts 22.04.2011.)

29. Катаров, М, С. (2003) *Социология*, Москва: ЗАО “Аспект Пресс”, 460 стр.

30. Ковалёв С. *Агенты социализации*. (28. 01. 2009.) (Autora tulkojums)

<http://www.grandars.ru/college/sociologiya/agenty-socializacii.html> (Skatīts 14. 04. 2011.)

31. Мячина, Н. (2011) Влияние детской литературы на развитие личности ребенка. (Autora tulkojums)

http://pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,38389/Itemid,118/
(Skatīts 18. 11. 2013.)

32. Рюриевна, Н. *Создание условий для успешной социализации ребенка дошкольного возраста в дошкольном образовательном учреждении общеразвивающего вида*. (09. 2011.) (Autora tulkojums)

<http://festival.1september.ru/articles/616491/> (Skatīts 14.04.2012.)

33. Сапогова, Е.Е. (1999) *Морфология и психосемиотика сказки в контексте моделирующих процессов. Воображение*. Журнал практического психолога. No 10–11, с. 5–26 (Autora tulkojums)

<http://esapogova.narod.ru/texts/morph.htm> (skatīts 18. 11. 2013.)

34. Столяренко, Л. Д. (2001) *Основы психологии, 4-е изд.* Ростов н/Д Феникс, - 665 с. (Autora tulkojums)

35. Зенько, М. А. *Социализация*. (04. 2010.) (Autora tulkojums)

<http://www.rubricon.com/qe.asp?qtype=4&qall=1&aid={5B98F6DE-934D-497D-840F-5450BA0E89F6}&id=399&fstring1=%u0441%u043E%u0446%u0438%u0430%u043B%u0438%u0437%u0430%u0446%u0438%u044F&rq=1&onlyname=checked&newwind=&psize=0&pn=1> (Skatīts 07.11.2013.)

Pielikumi

Pielikums nr. 1

ANKETA

Ar x atzīmēt atbilstošāko atbildes variantu!

Vai Jūs lasāt savam bērnam priekšā daiļliteratūru?

- Jā
- Nē

Cik bieži Jūs lasāt priekšā savam bērnam?

- Katru dienu
- Vismaz reizi nedēļā
- Retāk kā reizi nedēļā

Kādu daiļliteratūru Jūs izvēlaties?

- Pasakas
- Dzejoļus
- Stāstus

Vai Jūs kopīgi ar bērnu pārrunājat izlasīto daiļdarbu?

- Jā
- Reizēm
- Nē

Cik daudz laika bērns dienā pavada pie televizora vai datora?

- ~ stundu
- Vairāk kā stundu
- Nepavada laiku pie tv vai datora

Kā Jūs vērtējat sava bērna socializācijas prasmes?

- Labas
- Vidējas
- Vājas

Paldies!!! 😊

Pielikums nr.2

Dzidra Rinkule - Zemzare

Draudzības spēks

Līdzās citām puķēm pašā dobes malā izdzina savu pirmo asniņu puķuzirnītis. Viņš ļoti priecājās par silto sauli, kas glāstīja zemi, tā atmodinādama tajā dusošos visbrīnišķīgākos augus.

— Cik skaista ir pasaule! — priecājās mazais puķuzirnītis un ar nepacietību sāka gaidīt to dienu, kad viņš izaugs un varēs atraisīt pirmos ziedus. Puķuzirnītis pats vēl nemaz nezināja, kādā krāsā tie būs.

Bet vārpata, paslēpusies dziļi zemē, draudēja:

— Vai tu, tāds nieka knēvelis, domā izaugt garāks par mani un uzziedēt? Nekā nebūs!

Vārpata ātri sazēla un ar savu biezo ceru aizēnoja puķuzirnīša maigās lapiņas. Drīz vien puķuzirnītis sauli nemaz vairs nespēja saskatīt.

— Redzi nu! — smējās ļaunā vārpata. — Tā tu iznīksi, un neviens pat nezinās, ka tu esi bijis pasaulē!

— Cik briesmīgi! — izmisa puķuzirnītis. — Vai tiešām es nekad vairs neredzēšu mīļo sauli un man būs jāmirst neuzziedējušam?...

Te līdzās puķuzirnītim ierunājās kāda klusa, laipna balss:

— Nebēdājies neko, puķuzirnīt! Gan tu vēl uzziedēsi. Tikai atbalsties pret mani! Es tev palīdzēšu izrauties ārā no vārpatas kuplā cera.

Runātāja bija saulgrieze. Arī viņa vēl nebija izaugusi, tomēr tās lapas jau bija lielas un platas un kāts stingri turējās zemē.

Puķuzirnītis paklausīja un apviya savas tievās rociņas ap stalto saulgriezes stāvu. Ar katru dienu saulgrieze augs augumā, bet kopā ar viņu stiepās arī puķuzirnītis.

Drīz vien tie abi jau bija pārauguši visas citas puķes.

Tad kādu dienu saulgrieze atraisīja brīnišķīgu dzeltenu ziedu. Tas bija tik liels un košs, ka pirmajā mirklī puķuzirnītis to noturēja par pašu sauli.

— Cik tu esi skaista! — priecājās puķuzirnītis.

— Arī tu esi skaists, — sirsnīgi sacīja saulgrieze. Tiešām — arī puķuzirnītis bija sācis ziedēt. Kā mazi zīda taureņi viņa zariņos sārtojās ziedi. Un cik tie saldi smaržoja!

No malu malām salaidās saulgriezi apsveikt bites un taureņi. Viņi visi priecājās par tās krāšņumu un ne tikai par to vien. Viņi apbrīvoja arī mazo puķuzirnīti, kas tģagad droši bija pacēlies pretī saulei un sakuplojis košos ziedos.

Bet vārpata vai slāpa nost aiz dūsmām, ložņādama turpat pie puķuzirnīša kājām. Tomēr viņa vairs nespēja nodarīt tam nekā ļauna.

- Cik jauki dzīvot pasaulē, ja tev blakus ir labs draugs! Stāstīja bitēm un taureņiem laimīgais puķuzirnītis.

Pielikums nr. 3

Dzidra Rinkule - Zemzare

Ežapuķe

Dārzniekam bija visādas puķes: cita par citu skaistāka, cita par citu košāka un cita par citu smaržīgāka. Viņš tās ļoti mīlēja un uzcītīgi kopa, tāpēc puķes ziedēja visu cauru gadu.

Kādu dienu dārznieks ienesa siltumnīcā tumši zaļu, neizskatīgu bumbuli. Tas bija rievains un pārklāts ar neskaitāmām adatām.

— Kas tad tas tāds? — pietvīkdama brīnījās dzeltenā tējas roze. Viņa ļoti apvainojās par tik neglīta viesu ierašanos saulainajā puķu mājā. — Kā tādu var likt kopā ar mums zem viena jumta?

— Arī es nesaprotu, kāpēc mūsu mīļais dārznieks tā rīkojas. — Ne mazāk sašutusi bija hortenzija un, stīvi turēdama savu sārto ziedu cekulu, turpināja:

— Tas taču ir apkaunojums mums visām!

— Jā gan, jā gan... — nopūtās maijpuķīte un aizsedza ar lapu caurspīdīgo ziediņu acis. — Man liekas, ka es aiz šausmām esmu kļuvusi slima. Varbūt es pat nokaltīšu un nomiršu, jo nespēju redzēt neko neglītu.

— Neuztraucies, mana mīļā, — viņu mierināja amarilis. — Skaties uz mani! Mans skaistums lai liek tev aizmirst adatainā bumbuļa neglītumu! Es iepriecināšu tavu sirdi, mīļā!...

— Bet es domāju tā, — sacīja ceriņš. — Neglītais adatainis nav cienīgs, ka mēs to vispār ievērojam. Izliksimies, it kā viņa te nemaz nebūtu.

— Pareizi! Pareizi! — atsaucās puķes no visām pusēm.— Izliksimies, it kā viņa te nemaz nebūtu!

Tad ierunājās nonievātais adatu kamols:

— Kāpēc jūs, māsiņas, esat tik ļaunas? Kāpēc velti dusmojaties? Arī es esmu puķe. Arī es uzziedēju dārzniekam par prieku.

To dzirdot, puķes sāka skaļi smieties. -

— Tu? Puķe? Ha, ha! Kā gan tu varēsi ziedēt! Parādi, kā!

— Es to vēl nevaru paradīt. Pienāks laiks — tad.

— Viņš melo! Skaidrs, ka melo! — iesaucās neļķe, purinādama mežģīnēm rotāto galvu.

— Bet var būt, ka nemelo, — ierunājās fuksija, šūpodama sārto ziedu zvaniņu. — Var taču pasaulē būt arī neglītas puķes.

— Nu, ja tu esi puķe, — augstprātīgi sacīja roze, pagriezusies pret adatini, — tad es arī zinu, kā tevi sauc.

— Nu, nu? Kā tad?—interesējās pārējās.

— Tu esi Ežapuķe! — iesmējās roze. — Jo, atskaitot tavu kupri un asās adatas, tev nav ne lapu, ne ziedpumpuru!

— Cik asprātīgi! — iesaucās acālija. — Ežapuķe!

— Jā, mūsu rozei nekad nav trūcis izdomas, — piebilda lefkoja, kas vienmēr mīlēja paglaimot tām puķēm, kuras bija ievērojamākas un skaistākas par viņu.

— Bet arī rozei ir adatas, — atgādināja Ežapuķe.

— Vai tās jūs nemaz neredzat?

— Kāds acīs lēcējs! — saniknojās roze. — Kā tev nav kauna salīdzināt sevi ar mani — visu puķu karalieni! Protams, man ir dzeloņi, bet tie aizsargā manu skaisto ziedu. Bez tam dzeloņus es aizsedzu ar gludām un ļoti glītām lapām. Bet tu pat nedomā kaunēties sava neglītuma dēļ.

— Kāpēc man kaunēties? — atbildēja Ežapuķe.

— Kāda esmu, tāda esmu. Kad uzziedēju, gan tad jūs aizmirsīsiet manu neglītumu.

— Es gan domāju, ka nav pieklājīgi tā izturēties pret ciemiņu, — līdzjūtīgi sacīja cinerārija un pieliecās tuvāk Ežapuķei.— Neskumsti, — viņa to mierināja. — Es tevi ļoti cienu, kaut arī tu neesi skaista.

Ežapuķe pateicīgi ielūkojās cinerārijas acīs, kas atklāti un godīgi raudzījās pasaulē kā mazas saulītes; apkārt saulītēm samtaini mirdzēja ziedlapiņas kā zili vainadziņi.

Pagāja pāris nedēļu. Ežapuķei vairākās vietās izauga tumši zaļi puniņi.

— Pieraugi, ka tev neizaug ragi! — zobojās roze. Pagāja vēl dažas nedēļas. Noziedēja ceriņš, novīta maijpuķīte, izbalēja hortenzija. Vienīgi roze, spoguļdamās siltumnīcas stikla sienās, aizvien kuplāku raisīja savu krāšņo ziedu.

Tad kādu rītu, kad puķes pavēra acis, viņas ieraudzīja kaut ko neticamu: Ežapuķe bija uzziedējusi un vienlaikus atvērusi trīspadsmit lielus ziedus!... Katru ziedu rotāja violets vainags, kas uz vidusdaļu tapa aizvien gaišāks un gaišāks, līdz pašā zieda sirdī ziedlapiņas mirdzēja tik tīras un baltas kā tikko uzsnidzis sniegs. Bet virs tām vizēja neskaitāmi zelta vizulīši.

— Kāds neredzēts skaistums! — skaudīgi nočukstēja roze, bet cinerārija priecājās no visas sirds.

— Vai tikai tu mani vairs gribēsi pazīt? — viņa pajautāja Ežapuķei.

— Kāpēc tad ne, mīļā cinerārija! Kā lai es aizmirstu tavu labo sirdi!... — atbildēja Ežapuķe.

Atnāca dārznieks. Viņš noliecās pār tikko uzplaukušajiem ziediem un sirsnīgi sacīja:

— Tu mani nepievīli. Tagad tu esi viskrāšņākā puķe manā siltumnīcā!

To dzirdot, roze nodrebēja un citu pēc citas nobirdināja savas ziedlapiņas...

Pēc tam pie dārznieka ieradās viesi. Un visi viņi apbrīvoja skaisto Ežapuķi, kuras īstais vārds bija kaktuss.

Pielikums nr. 4

Ojārs Vācietis

Viens pats

–Tās tagad manas šūpoles,

un pats es esmu pats! –

Un Jānis nelaiž šūpolēs

un šūpojas viens pats.

Viens pats! Viens pats! Viens pats!

Un Jānim lielīgs skats.

Bet, Jānīt, nepaies ne gads –

un redzēsi tu pats:

Ka futbolu tu spēlēsi

viens pats ar sevi pats

un pretinieku vēlēsies,

bet pretī būsi pats,

un tā tu slinki dauzīsies
pats sev pa vārtiem – bac!

Bet vai tu arī lauzīsies
viens pats ar sevi pats?

Un, ja nu spēlē ķeršanu, -
kurš ķers un kurš tiks ķerts?
Ja kāds ķer sevi ķeršanā,
tad tas ir tiešām... ķerts.